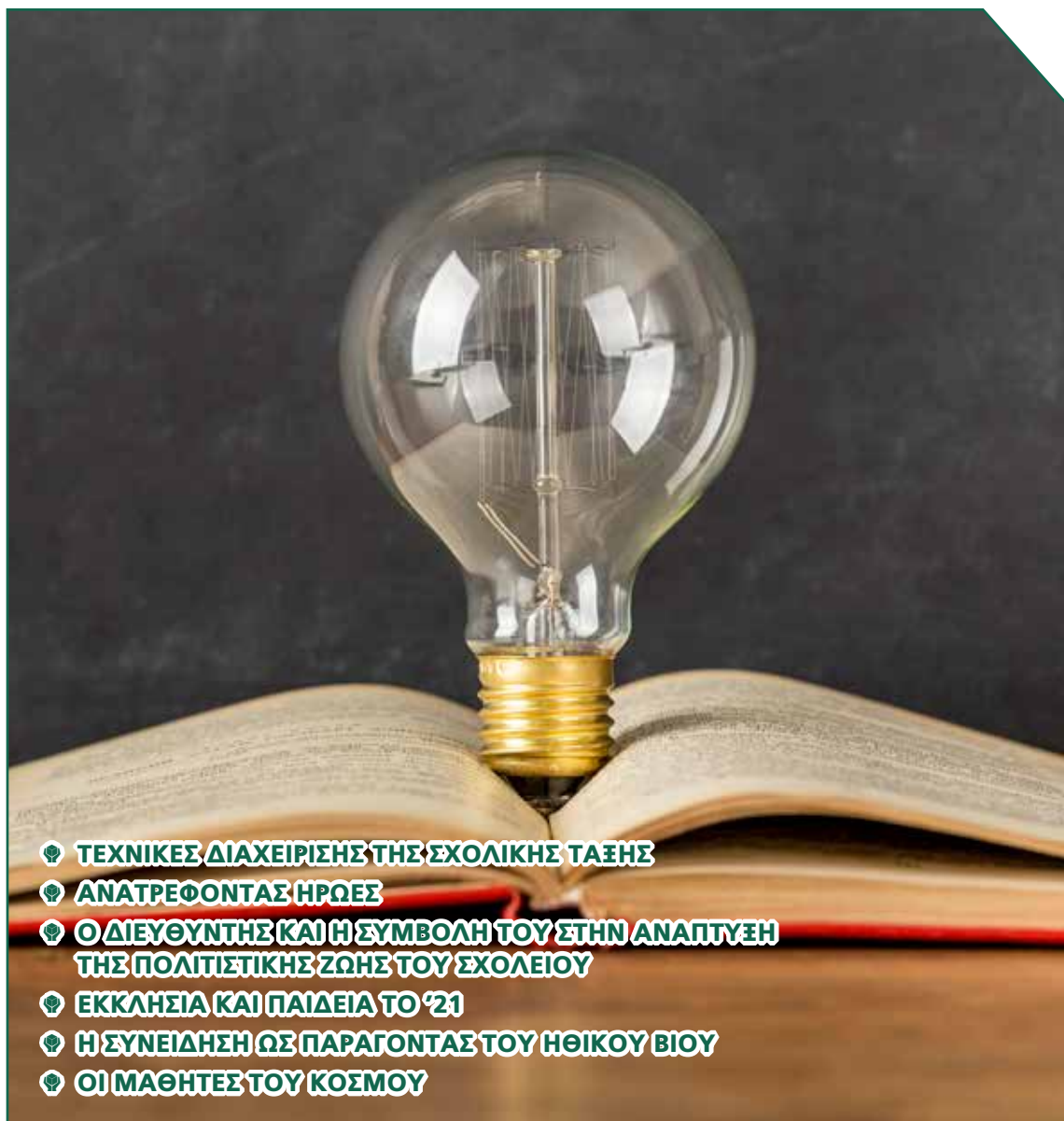

ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

Α Γ Ω Γ Η

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

- ◆ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ
- ◆ ΑΝΑΤΡΕΦΟΝΤΑΣ ΗΡΩΕΣ
- ◆ Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
- ◆ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟ '21
- ◆ Η ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΤΟΥ ΗΘΙΚΟΥ ΒΙΟΥ
- ◆ ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Περιεχόμενα

ΣΧΟΛΙΑ 43

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ

Τοῦ κ. Ἡλίας Γεραρῆ καὶ τῆς κ. Μαρίας Στεργίου 45

ΑΝΑΤΡΕΦΟΝΤΑΣ ΗΡΩΕΣ

Τοῦ κ. Ἡλία Λιαμῆ 55

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Τοῦ κ. Παύλου Ἀθ. Παλούκα 59

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟ '21

Τῆς Συντάξεως 67

Η ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΤΟΥ ΗΘΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

(Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου) 71

ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τοῦ κ. Δημητρίου Γ. Μπράνη 72

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ 74

«Τὸ Ἕλληνικὸν Ἔθνος, ἀφ' οὗ ὑπέκλυψεν εἰς τὸν βάρβαρον καὶ σκληρότατον ζυγὸν τῆς Ὀθωμανικῆς τυραννίας, ὑστερήθη ὄχι μόνον τὴν ἐλευθερίαν του, ἀλλὰ καὶ πᾶν εἶδος μαθήσεως, καὶ κατήντησε νὰ μὴ γνωρίζῃ οὐδὲ τὴν πάτριόν του γλῶσσαν, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν πεπαιδευμένων, ὅπου κατὰ καιροὺς ἤγκμασαν, τῶν ὁποίων τὰ Συγγράμματα μαρτυροῦσι τὴν εἰς τὰς μαθήσεις πρόοδόν τους. Καὶ ἦτον ἐνδεχόμενον νὰ ἐκλείψῃ διόλου ἀπὸ τὸ Ἔθνος ἡ Ἕλληνικὴ Γλῶσσα, ἐὰν δὲν τὴν διέσωζεν ἡ Ἐκκλησία πρὸς ἣν ὀφείλεται καὶ κατὰ τοῦτο εὐγνωμοσύνη».

Γερμανοῦ,
Μητρ. Παλαιῶν Πατρῶν,
Ἄπομνημονεύματα
(Ἐκδ. Δημοσίας Βιβλ.
τῆς Σχολῆς Δημητσάνης,
Ἀθῆναι 1975, σελ. 1)

ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

Α Γ Ω Γ Η

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Ὅργανο τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν
Ἐγκεκριμένο ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας, Ἀριθμὸς Ἐγκρ. 1717/15.2.1952
Ἰδρυτής: **Τ. Θ. Κολιτσάρας** (†1989)

Ἐκδότης - Ἰδιοκτήτης: **Χ.Ε.Ε.Α.**

Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα, Τηλ.-Fax: 210 32.27.100,

e-mail: ellinochr.agogi@gmail.com

Ὑπεύθυνος σύμφωνα μὲ τὸ νόμο καὶ ἐπιμελητὴς ἐκδόσεως:

Ἰωάννης Μαρκότσος, Διαγόρα 35, 153 44 Γέρακος, Τηλ.: 210 66.12.399

Διευθύνεται ἀπὸ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ

Δημιουργικὸ - Ἐκτύπωσις

«**Λυχνία Α.Ε.**»

Ἀνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Ἁχαρνῶν

T. 210 3410436, F. 210 3425967 • www.lychnia.com, info@lychnia.com

Τιμὴ τεύχους **1,50€**

Ἑτήσια συνδρομή: Ἐσωτερικὸ 15€ - Κύπρου 20€, Ἐξωτερικὸ 20€ • 25\$

Ἀθήνα - Ἰούνιος 2021

ΟΔΗΓΙΕΣ: Ἐπιστολές, συνεργασίες, ἐπιταγές, βιβλία καὶ ἄλλα ἐντυπα νὰ στέλνονται στὸ γραφεῖο
τῆς Χ.Ε.Ε.Α., Καρύτση 14, 10561 Ἀθήνα.

• Τὸ Γραφεῖο εἶναι ἀνοικτὸ κάθε ἐργάσιμη ἡμέρα ἀπὸ 9 π.μ. ἕως 1 μ.μ.

Τεύχη τοῦ περιοδικοῦ πωλοῦνται στὰ βιβλιοπωλεῖα τῆς «ΖΩΗΣ» στὴν Ἀθήνα καὶ σὲ ἄλλες
ἐπαρχιακὲς πόλεις, καθὼς καὶ στὸ γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε.Α. στὴν Ἀθήνα.

• Ἡ δημοσίευσσις τῶν ἀρθρῶν ἐγκρίνεται ἀπὸ τὴ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ. Ὅσοι θέλουσι πα-
ρουσίασις τοῦ βιβλίου τους, παρακαλοῦνται νὰ ἀποστέλουν δύο ἀντίτυπα, ἓνα γιὰ ἀπλὴ
ἀγγελία καὶ γιὰ τὴ βιβλιοθήκη τῆς Ἐνώσεως καὶ ἄλλο γιὰ τὸν μέλλοντα νὰ κάμει τὴν βιβλι-
οπαρουσίαση. Ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μὴν ἐγκρίνει τὴ δημοσίευσσις
βιβλιοκρισιῶν γιὰ βιβλία ἄσχετα μὲ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴ γραμμὴ τοῦ περιοδικοῦ. Τὴν
εὐθύνη γιὰ τὰ δημοσιευμένα κείμενα φέρουν οἱ συγγραφεῖς τους.

Ἡ ἀνάσπαση ἔκδοσης γιά λίγο, ἐξαιτίας τῆς πανδημίας καί τῶν καταστάσεων πού αὐτή ἐπέβαλε, ἄφησαν θέματα χρίζοντα παρέμβασης ἀσχολίαστα. Κάποια ἐξ αὐτῶν, ἔχουν καταστεῖ παντελῶς ἀνεπίκαιρα, κάποια ἄλλα ὅμως δέν χάνουν τήν δυναμική τους, ἀκόμα καί ἂν ἔχει παρέλθει μικρό ἢ μεγάλο χρονικό διάστημα. Στή συνέχεια, θά προσπαθήσουμε νά δώσουμε κάποιες προεκτάσεις καί παρεμβάσεις, σέ ζητήματα πού ἔχουν διαχρονική ἐπικαιρότητα.

Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ

Ἡ ἀπόφαση γιά νά ἐορταστεῖ μέ τήν πρόποσα μεγαλοπρέπεια καί εὐγνωμοσύνη ἢ συμπλήρωση 200 ἐτῶν ἀπό τήν κήρυξη τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821, δείχνει ὅτι οἱ Ἕλληνες δέν εἴμαστε ἕνας λαός μέ «κοντή» μνήμη ὅπως πολλοί συνηθίζουν νά λένε. Ὅπως γιά κάθε γεγονός τῆς δημόσιας ζωῆς ὑπάρχουν ἀντικρουόμενες ἀπόψεις ἔτσι καί ὁ ἐορτασμός τῶν 200 ἐτῶν δέν θά μπορούσε νά ἀποτελέσει ἐξάιρεση.

Πράγματι, ἕνα τόσο σπουδαῖο γεγονός, μέ τεράστια σημασία γιά τή ζωή τῶν ὑπόδουλων προγόνων μας ἔχει διάφορες προσεγγίσεις καί φέρει ἕνα φορτίο πολυπρισματικό. Μετά ἀπό 200 χρόνια, ἰδεολογικά φορτία, τοπικιστικές παραδόσεις, ἐρμηνευτικά ἐργαλεῖα, ἔλλειψη πηγῶν γιά σημαντικά ζητήματα καί γεγονότα, ὑφαίνουν τόν καμβά τῆς συζήτησης.

Ὑπάρχουν ὅμως καί κάποια οὐσιώδη ζητήματα, τά ὁποῖα πρέπει νά λάβουμε ὑπόψη. Ἐνα ἐξ αὐτῶν εἶναι τό γεγονός ὅτι σέ ἀντίθεση μέ ὅ,τι ἐπί πολλές δεκαετίες εἶχε ἐπιβληθεῖ, ἔχει περιθωριοποιηθεῖ σημαντικά ἡ ὑλιστική καί μαρξιστικῆς ἀφετηρίας προσέγγιση τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821. Οἱ θεωρητικοί τῆς πλευρᾶς αὐτῆς, στάζουν τό ἰδεολογικό τους

ὕλικό, ὄχι ἀπευθείας καί ἄμεσα, ἀλλά καμουφλαρισμένο σέ ἐπιλεγμένα σημεῖα, ὑπερτονίζοντας προσωπικά πάθη καί ἀντιπαραθέσεις –γεγονότα συνηθισμένα σέ κάθε ἀνθρώπινη δραστηριότητα παντοῦ στόν πλανήτη μας–, ἀμφισβητώντας ἀδιάφυστες πηγές γιά τήν συνεισφορά τοῦ κλήρου καί τῆς Ἐκκλησίας στόν ἀγῶνα, ἐμμένοντας σέ ἀνοῦσια ζητήματα γιά νά θίξουν τή συμβολή τοῦ κλήρου –ὅπως λ.χ. γιά τό πού βρισκόταν στίς 25 Μαρτίου ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός–, κ.ἄ. πολλά. Νομίζουμε ὅμως, ὅτι τό γενικό κλίμα εἶναι στήν κατανόηση τοῦ ἐθνικοθρησκευτικοῦ ξεσκακωμοῦ, καί ἀπό ὅ,τι βλέπουμε στά γεγονότα, ἡ πλειοψηφία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὡς τέτοιας μορφῆς τόν προσεγγίζει.

Κυρίως γιά τούς πιστούς νά ποῦμε, ὅτι οἱ πρόγονοί μας, δέν περίμεναν ἀνταμοιβή, οὔτε δόξα. Ἄς θυμηθοῦμε ἐπίσης, ὅτι μοναχοί, κληρικοί κάθε βαθμίδας, ἀδιαφοροῦσαν γιά τό τί θά τοῦς ἀπέφερε ἡ συμμετοχή στόν ἀγῶνα, ὅτι οἱ ἀπλοϊκῆς πίστεως μαχητές πού θηριομαχοῦσαν, ἔσχιζαν τίτλους καί ἔγγραφα παροχῆς ἀξιομάτων κ.ἄ. καί δέν χρειάζονται τήν ἐκ τῶν ὑστέρων ὑποστήριξή μας. **Ἡ ἱστορία ὀμίλησε, ἡ ἱστορία ἔγραψε.** Γιά τό λόγο αὐτό, ἄς ἀπολαύσουμε τό θαῦμα τῆς ἐλευθερίας καί ἄς δοξάσουμε τό Θεό πού «ὑπέγραψε» τή λευτεριά τῆς γλυκειᾶς πατρίδας μας. Καί ἀντί νά μεμψιμοιροῦμε, ἀντί νά ἐρίζουμε γιά τό πόσο συνέβαλε ἡ μία πλευρά ἢ ὁ ἕνας θεσμός ἢ ἡ μία ἰδεολογία –ὅπως ὁ φιλελευθερισμός πού κατά κόρον προβάλλεται– ἢ ἡ σύνδεση μυστικῶν ὀργανώσεων μέ τόν ἀγῶνα πού ἐνῶ αὐτή δέν μπορεῖ νά ἀποδειχτεῖ ἀλλά περιέργως γίνεται ἀποδεκτική –ἐνῶ ἀκριβῶς τό ἀντίθετο συμβαίνει μέ τή συνεισφορά τῆς Ἐκκλησίας–, ἄς συνειδητοποιήσουμε πῶς ἡ μεγάλη πλειοψηφία, δέν ἤξερε τί ἀκριβῶς καί πῶς ἀκριβῶς θά ἦταν ἡ ἐπόμενη ἡμέρα.

Ἐμεῖς λοιπόν, ἐπειδή ζοῦμε τήν ἐπόμενη

μεγάλη ημέρα, ἄς βλέπουμε τὰ πράγματα ὅπως πραγματικά εἶναι καὶ ὄχι μὲ μεγεθυτικούς ἢ σμικρυντικούς φακούς, μὲ τὸ πραγματικό τους χρῶμα καὶ ὄχι μὲ τὰ κάθε λογῆς χρωματιστὰ ἰδεολογικά γυαλιά.

ΠΡΩΤΟ ΜΑΘΗΜΑ

Μέ θριαμβευτικό τόνο, τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων (νά μὴ ξεχνῶμε τὸν πλήρη τίτλο) ἐπικοινωνήσῃ τὸ «πρῶτο μάθημα» σεξουαλικῆς ἀγωγῆς. Εἰσαγωγικά, νά ποῦμε ὅτι κανεὶς δέν εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸ θέμα, καὶ ὄχι τὸ «μάθημα». Ἄνθρωποι μὲ στοιχειώδη παιδεία, δέν πρέπει νά συγχέουν «θέμα» καὶ «μάθημα». Κατὰ τὴ γνώμη μας εἶναι ἀνεπίτρεπτο. Στὰ ΜΜΕ (11 & 12 Μαρτίου) διαβάζουμε ὅτι «Μέ συμμετοχὴ Κεραμέως... πρῶτο μάθημα σεξουαλικῆς ἀγωγῆς». Στὰ ἴδια μέσα, «ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ μὲ τούς μαθητὲς τοῦ Προτύπου Γυμνασίου τῆς Ἰωννιδείου Σχολῆς Πειραιᾶ, τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας ἐπιχείρησε νά καταγράψῃ τὸν ἀντίκτυπο τῶν νέων θεματικῶν, μὲ τίς ἀντιδράσεις τῶν μαθητῶν νά εἶναι ἰδιαίτερα θετικές». Σχολιάζουμε κατ' ἀρχήν, τίς θετικές ἀντιδράσεις τῶν μαθητῶν. Ὑπῆρχε δηλαδὴ περίπτωση, οἱ δεκατετράχρονοι μαθητὲς καὶ μαθήτριες νά εἶχαν ἀρνητικές ἀντιδράσεις σέ αὐτό; Ἀπλῶς ρωτοῦμε. Στὴ συνέχεια τῆς εἰδῆσης, ἡ κ. Ὑπουργὸς ἐπὶ λέξει φέρεται νά δηλώνει: «θεωροῦμε τὴ θεματικὴ τῆς σεξουαλικῆς διαπαιδαγώγησης μείζονος σημασίας, ὥστε τὰ παιδιά μας νά λαμβάνουν σωστὴ ἐνημέρωση καὶ διαπαιδαγώγηση ἀπὸ νωρίς, μὲ διαφοροποιημένο ὑλικὸ ἀνά σχολικὴ ἡλικία, πού θά συμβάλλει καθοριστικά στὴν πρόληψη κινδύνων...». Σέ ἄλλο μέσο τῆς ἡμέρας διαβάζουμε δῆλωση τῆς ἴδιας ὅτι οἱ μαθητὲς «μίλησαν γιὰ τὸ τί ἀνάγκες καλύπτει, γιὰ τὸ πῶς τοὺς δίνει τὴν εὐκαιρία νά συζητήσουν μὲ τὴν καθηγήτριά τους γιὰ πολλὰ ζητήματα πού τοὺς προβληματίζουν, καὶ γιὰ τὸ πῶς μάλιστα θεωροῦν ὅτι θά ἔπρεπε νά ἔχει ξεκινήσει πῶς νωρίς τὸ συγκεκριμένο μάθημα!» Ἐπίσης θέτουμε τὸ ἐρώτημα: ὑπῆρχε περίπτωση γιὰ πολλοὺς λόγους νά μὴ θέλουν νωρίτερα τὸ συγκεκριμένο «μάθημα»; Ἐχομε τὴν ἐντύπωση, ὅτι σύμβουλοι μὲ

ψευδαισθήσεις ἢ ἄδρες ἀντιλήψεις, περιβάλλουν τὰ κλιμάκια τῶν ἡγεσιῶν. Καὶ πρὸς ἄρσιν παρεξηγήσεων, ὑπενθυμίζουμε ὅτι καὶ ἡ Χ.Ε.Ε.Λ. καὶ οἱ Χριστιανικὲς Ἐνώσεις πού εὐρύτερα συνεργάζονται, ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ καθοδήγηση τοῦ ἀείμνηστου ψυχιάτρου Ἀρίστου Ἀσπιώτη, θεωροῦσαν τὴν «ἐρωτικὴ» (ὅπως προσφυῶς ὁ καθηγητὴς Ἄλ. Κακαβούλης καὶ ἀπὸ τίς στίπλες τοῦ περιοδικοῦ μας ἔχει ὀρθότερα ἀποκαταστήσει ὡς πρὸς τὴν ὀρολογία) διαπαιδαγώγηση ὡς ἀναγκαία γιὰ τοὺς νέους. Ὑπενθυμίζουμε τὸ κεφ. ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Foerster, σὺν τ. 621, σ. 53-56 πού εἶναι διαθέσιμο καὶ στὴν ἴστοσελίδα x.e.e.gr. Ὅμως, θεωροῦσαν πῶς αὐτὴ πρέπει νά γίνεται μὲ συγκεκριμένα πρωτόκολλα –γιὰ νά μιλήσουμε καὶ μὲ τὴν γλῶσσα τῆς ἐποχῆς– καὶ κυρίως ὄχι σέ μεγάλα ἢ μαζικά περιβάλλοντα ὅπως μιά σχολικὴ τάξη, καὶ ὄχι σέ μικτὰ ὡς πρὸς τὸ φύλο περιβάλλοντα. Δέν μπορούμε νά γνωρίζουμε τί ἀντιλήψεις ἔχει ὁ καθένας, ἢ τί ἀποκομίζει ἀπὸ μιά σχολικὴ τάξη ὁ καθένας, ἢ τί ἀντιλαμβάνεται ὅτι συμβαίνει κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ μαθήματος κάθε διδάσκων. Γιατὶ τὸ θέμα δέν εἶναι στό συγκεκριμένο ζήτημα τί θέλει νά πεῖ ὁ ἐκπαιδευτικός, ἀλλὰ τὸ τί «εἰσπράττει» ὁ μαθητής. Τὸν τόνο δέν δίνει στίς δράσεις αὐτές ὁ διδάσκων, ἀλλὰ ἡ ὑφέρπουσα ἀνοησία τῶν ἀγενῶν ἢ ἀναιδῶν μαθητῶν, ἢ ὅποια εἶτε δέν φτάνει στὰ αὐτιά τοῦ διδάσκοντος εἶτε κάνει ὁ ἴδιος ὅτι δέν θέλει νά φτάσει, γιατί τότε πρέπει νά λάβει καὶ μέτρα. Τὸ θέμα ὅμως εἶναι, ὅτι φτάνει στὰ αὐτιά τῶν συμμαθητῶν καὶ δι' αὐτῶν στὰ σπῖτια τῶν μαθητῶν. Καὶ γιὰ τοὺς λόγους αὐτούς, ἡ θεσμοθετημένη ἀποδοχὴ τῶν ἀγοραίων καὶ πεζοδρομιακῶν λεκτικῶν σχημάτων, παρά τὰ ἀντιθέτως λεγόμενα, δέν πρόκειται νά βονθῆσει. Στὰ ἔργα τῶν προμνημονευθέντων εἰδικῶν, ψυχιάτρων καὶ παιδαγωγῶν, καθὼς καὶ ἄλλων εἰδικῶν καθηγητῶν. Μὲ καλὴ πίστη ἐκ μέρους τῶν ὑπευθύνων, θά βρεθεῖ μιά φόρμουλα ἐνημέρωσης καὶ πληροφόρησης. Καὶ βέβαια, ἡ ἔννοια μάθημα ἢ δραστηριότητα, μᾶς φοβίζει ἀπερίγραπτα. Ὅμως θά χρειαστεῖ στό προσεχές τεύχος νά ἐπανέλθουμε.

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ

Του κ. **Ήλίας Γεραρή**, εκπαιδευτικοῦ Πρ/μιας Ἐκπαίδευσης,
καί τῆς κ. **Μαρίας Στεργίου**, εκπαιδευτικοῦ Δ/μιας Ἐκπαίδευσης

Εἰσαγωγή

Ἡ αὐξηση τῶν προβληματικῶν μορφῶν συμπεριφορᾶς στή σχολική κοινότητα ἀποτελεῖ μία πραγματικότητα, ἡ ὁποία ἀπασχολεῖ τούς εκπαιδευτικούς τά τελευταῖα χρόνια. Πρόσφατες ἔρευνες ἔδειξαν ὅτι τά προβλήματα πού ἔχει νά διαχειριστεῖ ὁ εκπαιδευτικός στήν τάξη ἀποτελοῦν μικροπροβλήματα, τά ὁποία ὅμως παρουσιάζουν μεγάλη συχνότητα (Fondana, 1996). Οἱ εκπαιδευτικοί χρησιμοποιώντας διάφορες τεχνικές καί στρατηγικές προσπαθοῦν νά ἀντιμετωπίσουν αὐτό τό φαινόμενο, χωρίς ὅμως νά ἔχουν πάντα καί τά καλύτερα ἀποτελέσματα. Ἡ ἐπιλογή τῆς κατάλληλης τεχνικῆς ἐξαρτᾶται τόσο ἀπό τήν προσωπικότητα τοῦ εκπαιδευτικοῦ, ὅσο καί ἀπό τή μορφή ἀνεπιθύμητης συμπεριφορᾶς πού παρουσιάζει ὁ μαθητής στή σχολική τάξη. Ταυτόχρονα, τό σχολεῖο ὡς μία μικρή κοινότητα ἀνθρώπων ἀντιλαμβάνεται ὅτι σημαντικές εἶναι καί οἱ σχέσεις συνεργασίας πού ἀναπτύσσει ὁ εκπαιδευτικός μέ τούς συναδέλφους του καί τόν Διευθυντή τοῦ Σχολεῖου, ὅπως ἐπίσης καί μέ τούς γονεῖς τῶν μαθητῶν. Μία οὐσιαστική σχέση συνεργασίας καί κατανόησης μέ τίς ὁμάδες ἀναφορᾶς δίνει τήν αἴσθησι στόν εκπαιδευτικό ὅτι ἔχει πολλά περιθώρια πρωτοβουλίας στήν ἐκτέλεσι τοῦ ἔργου του καί αὐξάνει τό αἶσθημα ἱκανοποίησός του ἀπό αὐτό (Ξωκέλλης, 1990).

Μέ βάση ὅσα ἀναφέρθηκαν παραπάνω,

ἡ παρούσα ἐργασία θά διαπραγματευεῖ ζητήματα γιά τήν ἀποσαφήνισι τοῦ ὅρου «διαχείρισι σχολικῆς τάξης» (classroom management), τά κυριότερα προβλήματα ἀνεπιθύμητης συμπεριφορᾶς πού παρουσιάζονται στό ἑλληνικό σχολεῖο σήμερα καί οἱ τεχνικές διαχείρισις τῆς σχολικῆς τάξης. Ἐπιπλέον, θά γίνει ἀναφορά στή συνεργασία τοῦ εκπαιδευτικοῦ μέ τούς συναδέλφους καί τόν Διευθυντή τοῦ Σχολεῖου ἀλλά καί τούς γονεῖς τῶν μαθητῶν.

Ὁ ἀγγλικός ὅρος *classroom management*

Οἱ ὅροι *school keeping* καί *school management* ἀναφέρονται σέ ξενόγλωσσα ἐγχειρίδια διδακτικῆς, ἐνῶ στήν ἑλληνική βιβλιογραφία ἔχει χρησιμοποιηθεῖ παλαιότερα ὁ ὅρος «ὁδηγητική» (ἀγγλικός ὅρος *guidance*). Στίς μέρες μας στήν ξένη βιβλιογραφία ἐπικρατεῖ ὁ ὅρος *Classroom Management* τοῦ Bagley (1907), ἐνῶ στήν ἑλληνική οἱ ὅροι *διαχείρισι τῆς σχολικῆς τάξης* καί *ὀργάνωσι καί διεύθυνσι τῆς σχολικῆς τάξης*.

Ἄρκετοί εκπαιδευτικοί χρησιμοποιοῦν τόν ὅρο *classroom management* γιά νά περιγράψουν τή διαδικασία ἄσκησης πειθαρχίας σέ μαθητές γιά ἀνυπάκουη συμπεριφορά καί ἐμπλοκή σέ συγκρούσεις. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Major (2008), αὐτή ἡ ἀντίληψη δέν ἀφορᾶ τή **διαχείρισι τῆς τάξης** ἀλλά τή **διαχείρισι τῆς κρίσις** καί τονίζει

ὅτι ἡ διαχείριση τῆς σχολικῆς τάξης ἔχει προληπτικό χαρακτήρα. Ὁ ὅρος *classroom management* ἀναφέρεται στὰ συστήματα πρόληψης προβλημάτων, ὅπου συμπεριλαμβάνονται ἡ ρύθμιση τοῦ χώρου καί τοῦ χρόνου, καθώς καί ἡ ἐνεργός συμμετοχή τῶν μαθητῶν. Ἀντίθετα, ὁ Fontana (1996), ὅταν ἀναφέρεται στόν ὅρο *classroom management* ἐστιάζεται σὴν πρακτικὴ ὀργάνωση τῆς τάξης καί γιὰ τὴ σημασία πού ἔχει ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο διευθύνεται ἡ τάξη καί ἐφαρμόζεται τό ὠρολόγιο πρόγραμμα.

Ἡ διαχείριση τῆς σχολικῆς τάξης ἀποτελεῖ μία πολύπλοκη διαδικασία, καθώς περιγράφει ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ νά ἐπιβλέπει τίς δραστηριότητες μέσα στήν τάξη, ὅπως εἶναι ἡ μάθηση, ἡ κοινωνική ἀλληλεπίδραση καί ἡ συμπεριφορά τῶν μαθητῶν. Ὅπως τονίζουν οἱ Evertson καί Weinstein (2006), ὁ ὅρος *classroom management* ἔχει πολύπλευρο χαρακτήρα καί οἱ ἐκπαιδευτικοί κατὰ τὴ διαχείριση τῆς τάξης τους εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ:

- τὴν ἀνάπτυξη ὑποστηρικτικῶν σχέσεων μέ τούς μαθητές καί μεταξύ αὐτῶν,
- τὴν ὀργάνωση καί ὑλοποίηση τῆς διδασκαλίας μέ σκοπὸ τὴν πρόσβαση τῶν μαθητῶν στὴ μάθηση,
- τὴν προώθηση τῆς ἀνάπτυξης τῶν κοινωνικῶν δεξιοτήτων τῶν μαθητῶν καί τὴν αὐτορρύθμισή τους καί τέλος,
- τό βαθμὸ καί τό εἶδος τῆς παρέμβασης σέ μαθητές πού ἔχουν προβλήματα συμπεριφορᾶς.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, οἱ βασικοὶ τομεῖς στοὺς ὁποίους ἀναφέρεται ἡ ὀργάνωση τῆς τάξης εἶναι οἱ ἑξῆς:

- Ὁ τομέας τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος (αἶθουσα, θρανία, ὑλικά).
- Ὁ τομέας τοῦ ψυχολογικοκοινωνικοῦ περιβάλλοντος (διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ δασκάλου καί μαθητῶν καί μεταξύ τῶν ἴδιων τῶν μαθητῶν).
- Ὁ διδακτικὸς τομέας (στρατηγικές καί

μέθοδοι διδασκαλίας). (Ματσαγγούρας, 1998).

Σπουδαιότητα τῆς διαχείρισης τῆς σχολικῆς τάξης

Ὁ αὐταρχικὸς τύπος σχολείου πού ἐπικρατοῦσε παλιότερα ἀντιπροσώπευε τόν ὁμοιόμορφο τρόπο ἀντιμετώπισης τῶν μαθητῶν. Αὐτὸς ὁ τρόπος ἀντιμετώπισης ἐνισχύει ἀκόμη περισσότερο τίς ἀτομικές διαφοροποιήσεις τῶν μαθητῶν, μέ ἀποτέλεσμα νά ἐντείνονται οἱ κοινωνικές ἀνισότητες στό σχολικὸ περιβάλλον. Ἡ ἀνάγκη γιὰ προσαρμογὴ τῆς διδασκαλίας στίς ἰδιαιτερότητες τοῦ κάθε μαθητῆ ὀδήγησε στὴ διαμόρφωση μιᾶς πιὸ εὐκαμπτης ὀργάνωσης τῆς σχολικῆς τάξης. Παράλληλα, ὁ παράγοντας διδακτικὸς χρόνος, καθώς καί παράγοντες, ὅπως εἶναι οἱ διαπροσωπικές σχέσεις δασκάλου-μαθητῶν καί μεταξύ μαθητῶν, ἡ ἐνεργός συμμετοχή τῶν μαθητῶν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ μαθήματος καί οἱ τεχνικές διδασκαλίας τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κατέστησαν ἀναγκαῖα καί σπουδαία τὴ διαχείριση σχολικῆς τάξης.

Ἡ διαχείριση τῆς σχολικῆς τάξης εἶναι ἓνα περίπλοκο φαινόμενο. Ἡ διδακτικὴ πράξη, ἀποτελεῖ τό πιὸ ἰσχυρὸ μέσο πρόληψης καί αὐτὸ πιστοποιεῖται ἀπὸ ἔρευνες πού ἔχουν γίνεи σέ θέματα ὀργάνωσης τῆς σχολικῆς τάξης, ὅπως τοῦ Kounin (1972), οἱ ὁποῖες καταλήγουν στό συμπέρασμα ὅτι ὁ ἀποτελεσματικὸς ἐκπαιδευτικὸς ἐξασφαλίζει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς σχολικῆς χρονιάς τὴν καθιέρωση σαφῶν διαδικασιῶν καί διδάσκει ἄμεσα ἀκριβῶς τί ἀναμένει ἀπὸ τούς μαθητές νά κάνουν, ἔτσι ὥστε νά ἐπιτευχθεῖ ἡ ὁμαλὴ λειτουργία τῆς τάξης καί ἡ ἀποφυγὴ ἀνεπιθύμητων μορφῶν συμπεριφορᾶς.

Πιὸ συγκεκριμένα, οἱ ἀποτελεσματικοὶ ἐκπαιδευτικοὶ ἔχουν τὴν ἱκανότητα νά προλαβαίνουν τὴ δημιουργία προβλημάτων,

μέσα από ενέργειες πρόληψης, διδακτικής κυρίως φύσης. Από την αρχή της σχολικής χρονιάς ο εκπαιδευτικός οφείλει να έχει οργανώσει ένα σχέδιο πειθαρχίας, το οποίο θα λειτουργεί ως «σύμβουλος διαχείρισης της τάξης». Η θέσπιση στόχων και κανόνων συμπεριφοράς έγκαιρα, επιτρέπει στον εκπαιδευτικό να αντιμετωπίζει κάθε πιθανή κατάσταση. Επιπλέον, ένα προκαθορισμένο πλαίσιο είναι σαφές ως προς τις προσδοκίες του εκπαιδευτικού και έτσι οι μαθητές γνωρίζουν τι πρέπει να κάνουν, ποιά είναι δηλαδή η επιθυμητή κοινωνική συμπεριφορά (Canter & Canter, 2001).

2. Οί μαθητές να εμπλέκονται ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία μέσα από την πλήρη καθοδήγηση και υποστήριξη του εκπαιδευτικού.
3. Η όλη διδασκαλία να είναι καλά οργανωμένη με τη χρήση ποικίλων μεθόδων και δραστηριοτήτων και να διατηρείται ή ομαλή ροή της.
4. Τό κλίμα της τάξης να είναι προσανατολισμένο προς τη σχολική εργασία, ή όποια οφείλει να είναι ενδιαφέρουσα και μαθησιακά ωφέλιμη.

Σύμφωνα με τον Ματσαγγούρα (2006), ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να εξασφαλίζει τις έξι τέσσερις προϋποθέσεις για την αποτελεσματική οργάνωση της τάξης:

1. Οί μαθητές, έφόσον έχουν διδαχθεί τον κατάλληλο τρόπο, να γνωρίζουν με ακρίβεια τί αναμένεται από αυτούς να κάνουν.

Η καθιέρωση σαφών διαδικασιών ρουτίνας και κανόνων συμπεριφοράς θα πρέπει να γίνει στην αρχή της σχολικής χρονιάς, με σκοπό να αποφευχθεί ή κατανώση αξιοποιήσιμου χρόνου για την οργάνωση του χώρου και τον καθορισμό επιτρεπτών ορίων συμπεριφοράς κατά τη διάρκεια της σχολικής περιόδου.

Μοντέλα αυτορρύθμισης της σχολικής τάξης

Οί παιδαγωγοί θεωρούν ότι για να αναπτύξει ο μαθητής την επιθυμητή κοινωνική συμπεριφορά είναι απαραίτητο να αναπτύξει δεξιότητες έλεγχου και αυτορρύθμισης. Τό μοντέλο αυτορρύθμισης και αυτοελέγχου του Glasser (1992), βασίζεται στη θέση ότι τό σχολείο πρέπει να ίκανοποιεί τέσσερις βασικές ανάγκες τών παιδιών. Αυτές οί ανάγκες είναι:

- ή αγάπη,
- ό έλεγχος,
- ή έλευθερία και
- ή χαρά.

Η σύνδεση της αυτοπεποίθησης του εκπαιδευτικού μέ την αίσθηση του χιούμορ αποτελεί άποδοτική «συνταγή» για τή σχολική τάξη.

Τό μοντέλο αυτό βρίσκει εφαρμογή στό πλαίσιο τής όμαδοσυνεργατικής διδασκαλίας κατά τήν όποία οί μαθητές έχουν τήν αίσθηση ότι άνήκουν κάπου, γίνονται άποδεκτοί από τούς άλλους και άντλούν χαρά μέσα από τή διαδικασία τών μαθησιακών δραστηριοτήτων. Ο Glasser (1992) προτείνει ως προληπτικό μέτρο τήν εφαρμογή τής γενικής συνέλευσης σέ τακτά χρονικά διαστήματα, όπου οί μαθητές εκφράζουν τήν άποψη τους για τό πρόβλημα πού τούς άπασχολεί, περιγράφουν τήν κατάσταση, έντοπίζουν τς συνέπειες και προτείνουν λύσεις.

Ο Aronfreed (1968), όπως αναφέρεται από τήν Nancy Eisenberg (1982), επηρεασμένος από τς άρχές τής κοινωνιογνωστικής ψυχολογίας, διαμόρφωσε τό μοντέ-

λο του επαγωγικού έλέγχου. Υποστηρίζει ότι βασικό κίνητρο τής συμπεριφοράς του ανθρώπου είναι ή άναζήτηση τής κοινωνικής έπιδοκιμασίας και ή άποφυγή τής κοινωνικής άποδοκιμασίας, πού όδηγούν τό άτομο να άποδεχτεί τς κοινωνικές νόρμες συμπεριφοράς. Τς νόρμες αυτές προσωποποιούν καλύτερα τά πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς πού έπιβάλλει κάθε φορά τό κοινωνικό σύστημα.

Στό χώρο τής σχολικής τάξης, πρότυπο μίμησης άποτελεί ό ίδιος ό εκπαιδευτικός ό όποιος έχει τήν πλήρη έξουσία στη χρήση μέσων άποδοχής ή άπόρριψης. Έτσι, σύμφωνα μέ αυτό τό μοντέλο, ό εκπαιδευτικός καλείται να είναι ξεκάθαρος και να γνωστοποιεί σέ όλους τς έπιπτώσεις μιάς άνάρμοστης συμπεριφοράς και παράλληλα να δίνει έμφαση στην ύπόδειξη και άνατροφοδότηση επιθυμητών μορφών συμπεριφοράς, τς όποιες και άμείβει. Μέ αυτό τόν τρόπο, ό εκπαιδευτικός όδηγεί επαγωγικά τόν μαθητή, ώστε ό ίδιος να αναλάβει να αξιολογήσει τς πράξεις του και να αναλογιστεί τήν ευθύνη για τά άποτελέσματα τής συμπεριφοράς του. Η διαδικασία πού άκολουθείται στό επαγωγικό μοντέλο άποσκοπεί στην άντιμετώπιση του μαθητή ως υπεύθυνο άτομο, πού, όταν γνωρίζει τς πιθανές συνέπειες μιάς πράξης του, άποφεύγει τς πράξεις πού θά δημιουργήσουν προβλήματα στό περιβάλλον του. Τά μοντέλα του Glasser και του Aronfreed άποτελούν άντιπροσωπευτικά μοντέλα τής ψυχοδυναμικής σχολής και εκφράζουν τόν κυρίαρχο ρόλο τής διαπροσωπικής επικοινωνίας εκπαιδευτικού-μαθητών, ή όποία άποσκοπεί στην άνάπτυξη τής μαθητικής άυτονομίας και του μαθητικού αυτοελέγχου.

Η προσωπικότητα του εκπαιδευτικού

Η προσωπικότητα του εκπαιδευτικού

διαφαίνεται καθ' ὅλην τήν διάρκειά της εκπαιδευτικῆς διαδικασίας καί λειτουργεῖ ὡς πρότυπο μίμησης γιά τούς μαθητές. Μάλιστα, σέ ἔρευνα πού ἔγινε στά πλαίσια τῆς προσέγγισης τῆς προσωπικότητας καί τοῦ ρόλου τοῦ εκπαιδευτικοῦ, 78,4% εἶναι πεπεισμένοι ὅτι παίζουν ἕναν ρόλο προτύπου ἀπέναντι στούς μαθητές τους (Ντούε, 1992).

Ἡ προσωπικότητα τοῦ εκπαιδευτικοῦ ἐκφράζεται μέ τά κάτωθι: τή νοημοσύνη του, τήν ἐπιμονή στό ἔργο, τή συνέπεια, τήν εὐχάριστη διάθεση, τήν συναισθηματική θέρμη καί τήν ψυχική ὀριμότητα, ἐνώ σημαντικό ρόλο παίξει τό πόσο ἀμερόληπτος εἶναι ὁ εκπαιδευτικός. Ὅταν ἕνας μαθητής ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὁ εκπαιδευτικός δέν χαρίζεται στό εὐχάριστο καί ἀξιαγάπητο παιδί, ἀλλά οὔτε ἀποδοκιμάζει τίς προσπάθειες ἑνός μαθητῆ μέ προκλητική συμπεριφορά καί εἰσπράττει, μέ ἄλλα λόγια, δίκαιη μεταχείριση, τότε μαθαίνει τή δικαιοσύνη (Ντράικωρς καί Κάσσελ, 1979).

Ἐπιπροσθέτως, ἡ ἐξασφάλιση μίας ἀποδεκτῆς καί ἐπιθυμητῆς συμπεριφορᾶς μέσα σέ ἕνα εὐτυχημένο περιβάλλον μάθησης προϋποθέτει συγκεκριμένα στοιχεῖα τῆς προσωπικότητας τοῦ εκπαιδευτικοῦ, ὅπως τό νά εἶναι ἔξυπνος, εὐέλικτος, ὑπομονετικός, συνεργάσιμος, ἐνθουσιώδης, φιλικός, γενναιόψυχος, ἐνθαρρυντικός καί ἀποφασιστικός. Παράλληλα, ἡ σύνδεση τῆς αὐτοπεποίθησης τοῦ εκπαιδευτικοῦ μέ τήν αἴσθησι τοῦ χιοῦμορ ἀποτελεῖ ἀποδοτική «συνταγή» γιά τή σχολική τάξη. Τά παιδιά ἀνταποκρίνονται πολύ θετικά στόν εκπαιδευτικό πού μπορεῖ νά μοιραστεῖ ἕνα ἀστεῖο μέ τήν τάξη καί ἰδιαίτερα αὐτόν πού μπορεῖ νά γελάσει ἀκόμη κι ἂν τό ἀστεῖο εἶναι εἰς βάρος του.

Αὐτή ἡ δεξιότητα σχετίζεται μέ ἕνα ἐπιπλέον χαρακτηριστικό γνώρισμα τοῦ ἐπιτυχημένου καί ἀποτελεσματικοῦ εκπαιδευτικοῦ: νά εἶναι καλός ὁμιλητής. Αὐτό σημαίνει νά χρησιμοποιοῦ τή φωνή του μέ τρόπο ἐκφραστικό καί ἀβίαστο καί νά ξέρει πότε νά σταματᾷ, ἔτσι ὥστε οἱ μαθητές νά ὠθοῦνται σέ μία διαδικασία προσημῶς νά

ἀκούσουν κι ἄλλα, μέ ἀποτέλεσμα νά μὴν κουράζονται ἀπό τήν ὁμιλία του. Ἐπιπλέον, ὁ Γκάλτον καί οἱ συνεργάτες του διαπίστωσαν ὅτι ἡ χρήση εὐστοχῶν, κατάλληλων καί συγκεκριμένων ἐρωτήσεων ἐκ μέρους τοῦ εκπαιδευτικοῦ κεντρίζει τή φαντασία καί τή σκέψη τοῦ μαθητῆ καί τόν παροτρύνει νά κάνει τή δική του ἔρευνα (Fontana, 1996).

Διαπροσωπικές σχέσεις

Οἱ διαπροσωπικές σχέσεις ἀποτελοῦν τή βάση γιά τήν ἀνάπτυξη τόσο τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου ὅσο καί τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν. Οἱ ἔρευνες ψυχολόγων καί παιδαγωγῶν ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ μάθηση καί ἡ ἀνάπτυξη προωθοῦνται μέσα ἀπό τή διαπροσωπική ἐπικοινωνία. Μέ αὐτό τόν τρόπο δικαιολογεῖται ὁ ἰσχυρισμός ὅτι οἱ διαπροσωπικές σχέσεις μέσα στή σχολική αἴθουσα ἀποτελοῦν σημαντικό παράγοντα ἐξάσκησης κοινωνικῶν δεξιοτήτων καί στάσεων πού ἀπαιτεῖ ἡ χωρίς προβλήματα σχολική τάξη (Ματσαγγούρας, 2006).

Οἱ διαπροσωπικές σχέσεις πού ἀναπτύσσονται μέσα στή σχολική τάξη εἶναι: (α) μεταξύ εκπαιδευτικοῦ καί μαθητῶν καί (β) μεταξύ τῶν μαθητῶν. Οἱ σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικοῦ καί μαθητῶν ἐπιδρῶν σημαντικά στήν ἄμεση μαθησιακή καί κοινωνική συμπεριφορά τῶν μαθητῶν, ἀκόμη καί στή μακροπρόθεσμη ἀνάπτυξή τους.

Ὅλοι οἱ ψυχολόγοι περιλαμβάνουν στόν κατάλογο τῶν ἀναγκῶν τόσο κοινωνικές ἀνάγκες (ἀσφάλεια, γενναιοδωρία, ἀγάπη, συμμετοχή στά κοινά, προσοχή, ταύτιση), ὅσο καί ἀνάγκες αὐτορρυθμίσεως τοῦ ἄμεσου περιβάλλοντος (δύναμη, διαφοροποίηση, ἀνεξαρτησία, ἐλευθερία) (Ματσαγγούρας, 2006). Σημαντική ἐπιδίωξη τοῦ εκπαιδευτικοῦ εἶναι οἱ μαθητές νά συμμετέχουν ἐνεργά στή σχολική διαδικασία καί αὐτό μπορεῖ νά τό πετύχει μέσα ἀπό μία δημιουργική καί ἐνδιαφέρουσα διδασκαλία σέ συνδυασμό μέ τόν σχεδιασμό ἑνός κατά-

λλου προγράμματος κοινωνικής εκπαίδευσης των μαθητών. Αποδιοργανωτικές συμπεριφορές στη σχολική τάξη μπορούν να ξελαλειφθούν μέσα από τόν καθορισμό κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς και φυσικά μέσα από τή συζήτηση.

Η θέσπιση κανόνων συνδέεται στενά με τήν ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών και αυτή ή σύνδεση φαίνεται μέσα από τό θέμα τής συνέπειας. "Όταν ό εκπαιδευτικός εΐναι άσυνεπής, τότε μπορεί να προκληθεί μεγάλη άναστάτωση και να διαταραχτεί τό εϋνοϊκό κλίμα διαμόρφωσης κατάλληλου επικοινωνιακού πλαισίου μέσα στην τάξη (Wragg, 2003).

Η χρήση εϋστοχων, κατάλληλων και συγκεκριμένων ερωτήσεων εκ μέρους του εκπαιδευτικού κεντρίζει τή φαντασία και τή σκέψη του μαθητή.

Άντίθετα, όταν ό εκπαιδευτικός συζητά τις σχολικές επιτυχίες και άποτυχίες των μαθητών μέσα στη σχολική ομάδα και δέν άποστασιοποιείται από τούς προβληματισμούς των μαθητών, χτίζει μία σχέση έμπιστοσύνης με αυτούς (Charlton & David, 1993). Ειδικότερα, στην περίπτωση πού ό εκπαιδευτικός διαβεβαιώνει είτε γλωσσικά είτε παραγλωσσικά τούς μαθητές ότι εΐναι άποδεκτοί και άνατροφοδοτεί τόσο τή θετική όσο και τήν άρνητική συμπεριφορά τους, τότε άποσαφηνίζει τά έπιτρεπτά όρια δράσης και οί μαθητές εισπράττουν τό αΐσθημα τής ασφάλειας.

Άπό τήν άλλη πλευρά, οί διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών εΐναι ιδιαίτερα σημαντικές για τή διαμόρφω-

ση τής αυτοαντίληψης και αυτοεκτίμησης των μαθητών και αυτό γιατί ό εκπαιδευτικός, ως σημαντικό για τούς μαθητές πρόσωπο, μπορεί να επηρεάσει τόν τρόπο με τόν οποιο οί μαθητές άξιολογούν τόν έαυτό τους.

Στη σχολική τάξη, ή οποία λειτουργεί ως συν-εργαζόμενη ομάδα, ό κάθε μαθητής νιώθει τήν άνάγκη να γίνεται άποδεκτός όχι μόνο από τόν εκπαιδευτικό τής τάξης, αλλά και από τούς συμμαθητές του. Ό εκπαιδευτικός καλείται μέσα από τήν παρατήρηση να διαπιστώσει σε ποιο βαθμό ή άνάγκη αυτή των μαθητών έχει ίκανοποιηθεί και να άναζητήσει τρόπους πού θα βελτιώσουν τό γενικό επίπεδο των διαμαθητικών σχέσεων. Άντιπροσωπευτικοί τρόποι σύμφωνα με τόν Ματσαγγούρα (2006) εΐναι οί έξής:

- α) Έφαρμογή άλληλοδιδακτικών δραστηριοτήτων, οί οποίες ώφελούν και αυτόν πού δέχεται τή βοήθεια και αυτόν πού τήν προσφέρει.
- β) Έμμεση προβολή των μαθητών πού άγνοούνται από τούς υπόλοιπους και σταδιακή ένταξή τους στην ομάδα.

Όστόσο, άξιζει να σημειωθεί ότι πολλοί εκπαιδευτικοί άδυνατούν να παραδεχτούν ότι εΐναι δυνατόν να δώσει καλά άποτελέσματα ή διδασκαλία εκείνη, ή οποία στηρίζεται στη χρήση άλληλοδιδακτικών δραστηριοτήτων και στη γενικότερη συνεργασία των μαθητών. Αυτό συμβαίνει διότι κατά τήν παραδοσιακή διδασκαλία ή συνεργασία δύο ή περισσότερων ατόμων ίσοδυναμεί με διατάραξη τής όμαλης λειτουργίας τής τάξης. Στην πραγματικότητα, όμως, οί όμαδοσυνεργατικές μορφές διδασκαλίας προσφέρουν μεγάλες δυνατότητες επικοινωνίας και διαπροσωπικών σχέσεων στην τάξη (Καψάλης, 2009). "Όταν χωρίζει ό εκπαιδευτικός τήν τάξη σε μικρότερες ομάδες, πολλαπλασιάζονται οί δυνατότητες επικοινωνίας, καθώς περιορίζεται ό αριθμός των μελών τής ομάδας και ή τάξη οδηγείται σε εϋχάριστα και δημιουργικά άποτελέσματα.

Ἡ ὀργάνωση τῆς τάξης

Σέ κάθε τάξη στήν ἀρχή τῆς σχολικῆς χρονιάς παρατηρεῖται μία αὐξουσα τάση στή συχνότητα καί τήν ἔνταση τῶν προβλημάτων συμπεριφορᾶς. Ἡ διάρκεια καί ἡ ἔνταση τῶν προβλημάτων ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἱκανότητα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ καί τήν ἔγκαιρη παρέμβασή του. Ἡ ἔγκαιρη παρέμβασή του ἀφορᾶ τήν ἀποτελεσματική ὀργάνωση τῆς τάξης. Παραθέτουμε τίς βασικές ἐνέργειες-κλειδιά γιά τήν ἀποτελεσματική ὀργάνωση τῆς τάξης:

- Προετοιμασία τῆς τάξης. Αὐτό σημαίνει ὀργάνωση τοῦ χώρου διδασκαλίας καί τῶν ὑλικῶν, ἔτσι ὥστε νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ καλή κυκλοφορία τῶν μαθητῶν μέσα στήν τάξη, ἡ ὀπτική ἐπαφή μέ τόν ἐκπαιδευτικό καί ἡ ἐπάρκεια τῶν ὑλικῶν.
- Προγραμματισμός τῶν κανόνων καί τῶν διαδικασιῶν καί παρουσίαση αὐτῶν ἀπό τόν ἐκπαιδευτικό, μέ σκοπό νά γίνει γνωστό στους μαθητές ποιές μορφές συμπεριφορᾶς εἶναι ἀποδεκτές καί ποιές ὄχι.
- Καθορισμός καί ἀνακοίνωση τῶν ἐπιπτώσεων. Ὁ ἀποτελεσματικός ἐκπαιδευτικός, μέ ἀφορμή τά προβλήματα πού προκύπτουν μέσα στήν τάξη καί ὄχι μέ αὐταρχικό τρόπο, διατυπώνει τούς κανονισμούς καί καθορίζει τίς ἐπιπτώσεις αὐτῶν. Στή συνέχεια, ἀνακοινώνει στους μαθητές τίς ἐπιπτώσεις πού θά ἔχουν οἱ ἀποδεκτές καί οἱ μή ἀποδεκτές μορφές συμπεριφορᾶς.
- Συστηματική ἐποπτεία καί καθοδήγηση τῆς μαθησιακῆς διαδικασίας. Ἰδιαίτερη προσοχή ἀπαιτεῖται στήν ἔναρξη μιᾶς δραστηριότητας, καθώς καί στίς στιγμές μεταβίβασης ἀπό τή μία δραστηριότητα στήν ἄλλη.
- Συνεχῆς ἀνατροφοδότηση τῶν μαθητῶν σχετικά μέ τή σχολική ἐπίδοση καί τή συμπεριφορά τους.

Αὐτό εἶναι τό λεγόμενο συμμετοχικό στυλ ὀργάνωσης τῆς τάξης μέ κύριο στοιχεῖο τήν

ὀριζόντια ἐπικοινωνία καί διαφοροποιεῖται ριζικά ἀπό τή δασκαλοκεντρική τάξη.

Ἡ ποιότητα τοῦ μαθήματος

Τά συνηθισμένα προβλήματα συμπεριφορᾶς παρουσιάζονται κυρίως στίς τελευταῖες φάσεις διδασκαλίας, ὅπου το μάθημα χάνει τό ρυθμό του ἢ τίς στιγμές πού ὁ ἐκπαιδευτικός δυσκολεύεται νά μεταβεῖ ὁμαλά ἀπό τή μία φάση διδασκαλίας στήν ἄλλη. Ἐπομένως, δίνεται μεγάλη σημασία στήν ποιότητα τοῦ μαθήματος, ἡ ὁποία ἔγκειται στήν προετοιμασία.

Θεωροῦμε ὅτι ἡ ἀποτελεσματικότητα τῆς προετοιμασίας τοῦ μαθήματος ἀφορᾶ τά ἑξῆς στοιχεῖα:

- Ὁ ἐκπαιδευτικός πρέπει νά ἔχει σαφεῖς στόχους.
- Κατά τόν σχεδιασμό ὁ ἐκπαιδευτικός πρέπει νά ἐστιάζει στήν ποικιλία τόσο τῶν δραστηριοτήτων ὅσο καί τῶν διδακτικῶν μέσων, πάντα ὅμως μέσα στά ἐπιτρεπτά χρονικά πλαίσια.
- Ἡ διαθεσιμότητα τῶν ὑλικῶν καί ἡ λειτουργία τῶν μέσων διδασκαλίας πρέπει νά εἶναι ἐκ τῶν προτέρων διασφαλισμένη γιά νά μήν προκληθεῖ διατάραξη τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας τοῦ μαθήματος.
- Κατά τόν σχεδιασμό ὁ ἐκπαιδευτικός ὀφείλει νά προβλέπει ἀσκήσεις καί ἐρωτήσεις καί γιά τούς ἀδύνατους μαθητές, ἔτσι ὥστε νά τους δίνεται ἡ εὐκαιρία νά λαμβάνουν θετικές ἐνισχύσεις.

Τεχνικές προσέλκυσης καί διατήρησης τοῦ ἐνδιαφέροντος καί τῆς μαθητικῆς προσοχῆς

Μία ἄλλη πλευρά τῆς διδασκαλίας πού

δρα προληπτικά στη μαθητική παρεκτροπή αποτελούν οι τεχνικές που χρησιμοποιεί ο εκπαιδευτικός για να προσελκύσει και να διατηρήσει το ενδιαφέρον των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία. Αρχικά, ο καλύτερος τρόπος για την εξασφάλιση από την πλευρά του εκπαιδευτικού της προσοχής των μαθητών είναι η ενδιαφέρουσα διδασκαλία. Πιο συγκεκριμένα, ενδιαφέρουσα είναι η διδασκαλία, όταν εκτελείται με διάφορους τρόπους παρουσίασης και επεξεργασίας και εξασφαλίζει στον μαθητή ποικίλες δυνατότητες συμμετοχής μέσα από καθοδηγούμενες ενέργειες του εκπαιδευτικού. Είναι σημαντική η εξασφάλιση ευκαιριών ενεργού συμμετοχής των μαθητών μέσα από δραστηριότητες και πειράματα που εκτελούν οι ίδιοι, έτσι ώστε ο χρόνος εμπλοκής τους να είναι μεγαλύτερος, ενώ η έναλλαγή όπτικων και ακουστικών ερεθισμάτων (εικόνες, βίντεο, χάρτες και άλλα) αυξάνει τη μαθητική προσοχή. Παράλληλα, η διδασκαλία πρέπει να δομείται και να εκτελείται με σταθερά βήματα και να διατηρεί το ρυθμό της. Ο ρυθμός αναφέρεται στην αποφυγή των διακοπών ή των επιβραδύνσεων, τόσο από την πλευρά του εκπαιδευτικού όσο και από τους ίδιους τους μαθητές (Καψάλης, 2009).

Μία επιπλέον βασική τεχνική προσέλευσης της μαθητικής προσοχής είναι ο αϊφνιδιασμός των μαθητών, που μπορεί να γίνει στην αρχή της διδακτικής ώρας. Ο αϊφνιδιασμός μπορεί να γίνει με την παρουσίαση παράξενων αντικειμένων, ή άκομη και με πρωτότυπες δραστηριότητες του εκπαιδευτικού. Βέβαια, δεν προσφέρονται όλα τα μαθήματα για τη χρήση αυτής της τεχνικής και ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι προσεκτικός στη συχνότητα των αϊφνιδιασμών για να μην χάσουν την αξία τους (Ματσαγγούρας, 2006).

Σημαντικό ρόλο παίζει και η κινητοποίηση της ομάδας της σχολικής τάξης μέσα από τη χρήση λεκτικών παρωθήσεων και ερωτήσεις πρόκλησης του ενδιαφέροντος. Οι λεκτικές παρωθητικές προτάσεις διατυπώνονται στην αρχή του μαθήματος ή της μαθητικής

έργασίας και στοχεύουν στη δημιουργία ενδιαφέροντος για μάθηση. Ένα παράδειγμα λεκτικής παρωθητικής φράσης είναι τό εξής: «Θέλω να βάλετε τα δυνατά σας σε αυτή την άσκηση, για να δούμε μέχρι ποιο σημείο μπορούμε να φτάσουμε». Οι ερωτήσεις πρόκλησης του ενδιαφέροντος ζητούν από τους μαθητές να προχωρήσουν πέρα από την απλή πληροφόρηση και αναπαραγωγή της γνώσης και να προβληματιστούν. Τέλος, καθ' όλη τη διάρκεια της διδασκαλίας είναι σημαντική η παρουσία του εκπαιδευτικού. Όμως, δεν πρέπει να βρίσκεται πίσω από την έδρα του, έχοντας μεγάλη απόσταση από τους μαθητές. Αντίθετα, καλό είναι να περιφέρεται ανάμεσα στα θρανία, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η όπτική επαφή και να προσφέρει, μαζί με τα ακουστικά, και όπτικά ερεθίσματα στους μαθητές χρησιμοποιώντας τη «γλώσσα του σώματος».

Μέσα στήριξης της επιθυμητής συμπεριφοράς

Τά μέσα στήριξης της επιθυμητής συμπεριφοράς μπορούν να προσδιοριστούν ως εξής:

- Υπαρξη έξωτερικων και έσωτερικων άμοιβων.
- Η δυναμική της μίμησης των προτύπων.
- Η σύναψη συμφωνίας.
- Η άρνητική άμοιβή.

Άμοιβές

Η σπουδαιότητα που έχουν οι άμοιβές ως ενισχυτικοί παράγοντες τόσο στη μαθησιακή διαδικασία όσο και στην υιοθέτηση κοινωνικά αποδεκτών μορφών αναγνωρίζεται από όλους τους σύγχρονους παιδαγωγούς. Οι άμοιβές διακρίνονται σε **έσωτερικές** και **έξωτερικές**.

Οι έσωτερικές άμοιβές εκδηλώνονται ως συναίσθημα ικανοποίησης από την

έπιτεύξη τῶν μαθησιακῶν στόχων καί ὡς συναίσθημα ἐπιτυχίας. Οἱ περισσότεροι μαθητές, ὅταν ἔρχονται στό σχολεῖο ἔχουν ἤδη ἀνεπτυγμένα ἐσωτερικά κίνητρα (ἐσωτερικές ἀμοιβές). Ὡστόσο, ἀρκετοί μαθητές ἔρχονται στό σχολεῖο χωρίς νά ἔχουν ἀναπτύξει ἐσωτερικά κίνητρα καί ἔχουν ἀνάγκη ἀπό παροχή ἐξωτερικῶν κινήτρων (ἐξωτερικές ἀμοιβές) γιά νά ἀσχοληθοῦν ἀρχικά μέ τό μαθησιακό τους ἔργο καί στή συνέχεια νά τό ὀλοκληρώσουν. Ἔτσι, οἱ ἀμοιβές πού χρησιμοποιοῦνται στήν ἀρχή εἶναι συνήθως ἐξωτερικές ἀμοιβές, οἱ ὁποῖες σταδιακά μετατρέπονται σέ ἐσωτερικές καθώς δημιουργοῦνται τά ἐσωτερικά κίνητρα.

Τό ἐνδιαφέρον ἐπικεντρώνεται στίς ἐξωτερικές ἀμοιβές, οἱ ὁποῖες σύμφωνα μέ τούς ψυχοπαιδαγωγούς κρίνονται ἀναγκαῖες γιά τή μαθησιακή διαδικασία, δεδομένου ὅτι ἀκόμη καί οἱ προικισμένοι μαθητές ἔχουν ἀνάγκη ἀπό αὐτές, προκειμένου νά αὐξήσουν τή δημιουργικότητά τους. Κύριες μορφές ἐξωτερικῆς ἀμοιβῆς ἀποτελοῦν ἡ χορήγηση ὑλικῶν ἀντικειμένων (ὕλικές ἀμοιβές) καί ἡ κοινωνική ἀναγνώριση (ἔπαινος). Οἱ ἐκπαιδευτικοί θά πρέπει, ὅμως, νά εἶναι προσεκτικοί κατά τή χρήση τους, ἔτσι ὥστε νά μήν χρησιμοποιοῦνται ὡς «πληρωμή» γιά μία ἐπίδοση ἀλλά ὡς ἔκφραση χαρᾶς.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ὁ **ἔπαινος** ἀφορᾷ περισσότερο τήν ἠθική πλευρά τῆς ἀμοιβῆς. Ὡστόσο, πρέπει νά διαχωρίζεται ὁ ἀναποτελεσματικός ἔπαινος ἀπό τόν ἀποτελεσματικό. Ὄταν ὁ ἔπαινος εἶναι ἄμεσος καί ἀκριβής, ὁ μαθητής γνωρίζει γιά ποῖο λόγο ἐπαινεῖται καί ποιές ἐνέργειες τόν ὀδήγησαν στήν ἐπιτυχία (Ντράικωρς καί Κάσσελ, 1979). Μέ αὐτό τόν τρόπο ἀναγνωρίζονται οἱ προσπάθειες τοῦ μαθητῆ καί αἰσθάνεται ἱκανοποίηση καί εὐχαρίστηση. Συνίσταται, ἐπομένως, ἡ χρήση προτάσεων πού στοχεύουν σέ μία συγκεκριμένη ἐνέργεια τοῦ μαθητῆ καί δέν εἶναι γενικές καί ἀόριστες, δεδομένου ὅτι ὁ ἔπαινος δίνεται ὄχι μόνο γιά τήν ἐπιθυμητή συμπεριφορά, ἀλλά καί γιά τήν καταβολή προσπάθειας.

Ὁ ἀποτελεσματικός ἔπαινος δέ χρειάζεται νά εἶναι ἀπαραίτητα λεκτικός, ἀλλά μπορεί νά εἶναι καί μὴ λεκτικός ὅπως ἕνα χαμόγελο. Αὐτό πού ἔχει σημασία εἶναι νά εἶναι αὐθόρμητος, ἀξιόπιστος καί νά ἀξιολογεῖ τή συμπεριφορά-ἐπίδοση τοῦ μαθητῆ μέ βάση τή συμπεριφορά-ἐπίδοσή του στό παρελθόν. Μέ αὐτό τόν τρόπο λειτουργεῖ ἐποικοδομητικά γιά τόν μαθητή, ἀφοῦ τοῦ παρέχει πληροφορίες σχετικά μέ τίς ἱκανότητές του καί τήν ἀξία τῆς ἐργασίας του (Ματσαγγούρας, 2006).

Σέ αὐτό τό σημεῖο ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι κατά τήν ἀντίληψη τοῦ Skinner ὁ ἔπαινος καί ἡ ἀναγνώριση εἶναι οἱ βασικότερες ἐνισχύσεις τίς ὁποῖες χρησιμοποιεῖ ὁ ἐκπαιδευτικός καί γιά αὐτό ἀποτελοῦν τά σπουδαιότερα μέσα ἀγωγῆς (Καψάλης, 2009). Ὡστόσο, ἡ ἀποτελεσματικότητα τῆς ἀμοιβῆς κρίνεται μέ βάση, ὄχι μόνο τό εἶδος τῆς, ἀλλά καί τή συχνότητά τῆς. Οἱ ἀμοιβές μετά ἀπό συνεχῆ χρήση χάνουν τή δύναμή τους καθώς ἐπέρχεται κορεσμός. Γιά τό λόγο αὐτό, καλό εἶναι, ἐφόσον ἔχει σταθεροποιηθεῖ ἡ ἐπιθυμητή συμπεριφορά, ἡ ἀμοιβή νά γίνεται περιοδική γιά νά ἐξασφαλισθεῖ καί ἡ διατήρησή τῆς.

Μίμηση προτύπου

Ο McLeod (2011) ἀναφέρεται στή θεωρία τοῦ Bandura πού ὑποστηρίζει ὅτι ἡ συμπεριφορά τοῦ ἀτόμου μαθαίνεται μέσα ἀπό τό περιβάλλον μέ τή διαδικασία τῆς παρατήρησης. Συγκεκριμένα, ὁ ἄνθρωπος μαθαίνει καινούριες μορφές συμπεριφορᾶς ἢ τροποποιεῖ παλιούς τρόπους συμπεριφορᾶς μετά ἀπό τή μίμηση προσώπων μέ τά ὁποῖα ταυτίζεται (modeling).

Στό πλαίσιο τῆς σχολικῆς τάξης, οἱ ἐκπαιδευτικοί συνήθως ἀποτελοῦν πρότυπα μίμησης γιά τούς μαθητές. Ἐπομένως, ὁ ἐκπαιδευτικός πού σέβεται τούς μαθητές του, εἶναι δίκαιος ἀπέναντι σέ αὐτούς, δείχνει ἐνδιαφέρον καί ὑπομονή καί ἀποτελεῖ παράδειγμα πρὸς μίμηση γιά αὐτούς. Γιά τό λόγο αὐτό, καλεῖται καθημερινά νά συ-

μπεριφέρεται με τρόπο που έπιθυμεί και προσδοκᾷ να συμπεριφερθούν οι μαθητές του, έτσι ώστε να επιτύχει την έξασφαλιση έπιθυμητών μορφών συμπεριφοράς στην τάξη.

Σύναψη συμφωνίας

Ο εκπαιδευτικός και ο μαθητής που παρουσιάζει προβλήματα συμπεριφοράς μετά από συζήτηση υπογράφουν ένα συμβόλαιο, μέσα στο οποίο καταγράφεται με σαφήνεια ή μορφή συμπεριφοράς που καλείται να υιοθετήσει ο μαθητής για όρισμένο και σύντομο χρονικό διάστημα. Επίσης, καθορίζεται και η άμοιβή που θα λάβει ο μαθητής ως ένισχυση για την εκπλήρωση των όρων του συμβολαίου. Η σύναψη συμφωνίας δίνει την ευκαιρία στον μαθητή να κατανοήσει τις σχέσεις μεταξύ συμπεριφοράς και των συνεπειών της (Ματσαγγούρας, 2006). Η σύναψη συμβολαίου-συμφωνίας είναι ιδι-

αίτερα αποτελεσματική στο πλαίσιο έξατομικευμένων προγραμμάτων.

Σύνοψη

Συνοψίζοντας τά άνωτέρω, αξίζει να έπισημανθεί, ότι τό σχολείο –όπως έχει τονιστεί έπανελημμένα τόσο στην έλληνική όσο και στην ξένη βιβλιογραφία– δέν αποτελεί μόνον έστία παροχής γνώσεων, αλλά έχει συγχρόως ως βασικό του στόχο την κοινωνικοποίηση και τή διάπλαση του χαρακτήρα του μαθητή. Η σχολική κοινότητα αποτελεί ένα σύνθετο περιβάλλον μέσα στο οποίο ο μαθητής δραστηριοποιείται και άναπτύσσεται καθημερινά και για να είναι γόνιμο, χρειάζεται άρμονική σχέση και συνεχή άλληλεπίδραση μεταξύ αυτού και των ύπολοιπων παραγόντων του σχολικού περιβάλλοντος, όπως άναλύθηκαν μέσα στο πλαίσιο τής παρούσας μελέτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Έλληνόγλωσσα Βοηθήματα

- ΚΑΨΑΛΗΣ Α. (2009). *Παιδαγωγική ψυχολογία*. Θεσσαλονίκη: Άφοί Κυριακίδη.
- ΜΑΤΣΑΓΓΟΥΡΑΣ Η. Γ. (1998). *Όργάνωση και Διεύθυνση τής Σχολικής Τάξης*. Άθήνα: Γρηγόρης.
- ΜΑΤΣΑΓΓΟΥΡΑΣ Η. Γ. (2006). *Θεωρία και πράξη τής διδασκαλίας: Η σχολική τάξη*. Άθήνα: Γρηγόρης.
- ΝΤΟΥΕ ΜΠ. (1992). *Πειθαρχία και Τιμωρίες στο σχολείο*. Άθήνα: Σύγχρονη Έκπαίδευση.
- ΝΤΡΑΪΚΩΡΕ Ρ. και ΚΑΣΣΕΛ Π. (1979). *Πέτα μακριά τό ραβδί σου*. Άθήνα: Θυμάρη.
- ΞΟΧΕΛΛΗΣ Π. Δ. (1990). *Τό εκπαιδευτικό έργο ως κοινωνικός ρόλος*. Θεσσαλονίκη: Άφοί Κυριακίδη.
- FONTANA D. (1996). *Ό Έκπαιδευτικός στην τάξη*. Άθήνα: Σαββάλας.
- FONTANA D. (1996). *Ψυχολογία για έκπαιδευτικούς*. Άθήνα: Σαββάλας.
- WRAGG E. C (2003). *Διαχείριση τής σχολικής τάξης στην πρωτοβάθμια έκπαίδευση*. Άθήνα: Σαββάλας.

Ξενόγλωσσα Βοηθήματα

- BAGLEY W.C. (1907). *Classroom Management: Its principles and techniques*. New York: Macmillan.
- CANTER L. and CANTER M. (2001). *Assertive Discipline: Positive behavior management for today's classroom*. Bloomington: Solution Tree.
- CHARLTON T. and DAVID K. (1993). *Managing misbehaviour in schools*. London: Routledge.
- EISENBERG N. (1982). *The Development of Prosocial Behavior*. Arizona: Academic Press.
- EVERTSON M. and WEINSTEIN S. (2006). *Handbook of classroom management: Research, practice, and contemporary issues*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- GLASSER W. (1992). *The Quality School: Managing Students Without Coercion*. Harper Perennial.
- KOUNIN, J. (1972). *Discipline and Group Management in Classrooms*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- MAJOR M. R. (2008). *The teacher's survival guide: Real classroom dilemmas and practical solutions*. USA: Rowman & Littlefield Education.
- McLEOD, S. A. (2011). *Bandura - Social Learning Theory*. Retrieved from <http://www.simplypsychology.org/bandura.html>.

ΑΝΑΤΡΕΦΟΝΤΑΣ ΗΡΩΕΣ

Τοῦ κ. **Ἡλία Λιαμῆ**, Θεολόγου, Μουσικοῦ, δ. Θεολογίας, Παιδαγωγῶ

Σὲ ἐποχὲς πού κανεῖς δὲν εἶναι ἀπολύτως ἔνοχος,

σὲ ἐποχὲς πού κανεῖς δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀθῶος, ἀποκαλύπτεται μὲ τὸν πιὸ τραγικὸ τρόπο τὸ κενὸ τοῦ κοινοῦ μέτρου καὶ τῶν κοινῶν κριτηρίων. Βέβαια, τὸ γεγονός αὐτὸ εἶχε ἀρχίσει νὰ συντελεῖται σταδιακὰ ἀπὸ τὴν δεκαετία τοῦ '80. Τὰ... «ιδεώδη» τῆς ἐλεύθερης οἰκονομίας (κέρδος, παραγωγικότητα κ.λπ.) ἐκτόπισαν, πολὺ πιὸ εὐκόλα ἀπ' ὅσο φαινόταν, ἀξίες καὶ ὁράματα, πού ἀπετέλεσαν πυλώνες τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας γιὰ αἰῶνες. Καὶ βέβαια, ὅσο ἡ περίφημη ἀνάπτυξη, ἔστω καὶ μὲ τὶς τρομερὲς ἀνισότητες καὶ δυσλειτουργίες, προχωροῦσε, ἡ εὐμάρεια, ἔστω καὶ κάλπικη, ἔσπρωχνε «κάτω ἀπ' τὸ χαλί» κενὰ καὶ στρεβλώσεις μιᾶς κοινωνίας σὲ πλήρη ἀποπροσανατολισμό.

Τώρα ὅμως; Τώρα; Πῶς νὰ καλυφθεῖ τὸ κενό; Πῶς νὰ ἀναζητήσεις αἰτίες τῶν ἀδιεξόδων; Πῶς νὰ ἀναζητήσεις λύσεις; Φουντώνουν οἱ συζητήσεις σὲ σπίτια, συγκεντρώσεις, καφετέριες καὶ blogs. Τὸ θέμα πάντα ἔνα: Ὁ φόβος γιὰ ἕνα μέλλον πού δὲν μπορεῖ νὰ ἐκπληρώσει προσδοκίες ἀνάκαμψης καὶ βεβαίως ἡ ὀργή. Ποιὸς φταίει; Τί φταίει;

Στὸν τόπο τῶν γκρεμισμένων κριτηρίων καὶ τοῦ χαμένου νοήματος πού συγκροτεῖ τὸν βίο, ὅλοι πλέον ἔχουν δίκιο. Δίκιο ὁ ἐργαζόμενος, δίκιο οἱ δανειστὲς, δίκιο οἱ κυβερνήσεις, δίκιο τὰ ΜΑΤ, ὅλοι δίκιο. Ἐξαρτᾶται σὲ ποιανοῦ τὴ θέση βρίσκεσαι. Ἄν ἦσουν Γερμανὸς τραπεζίτης, θὰ τιμωροῦσες τὴ σπάταλη Ἑλλάδα. Ἄν ἦσουν τρομοκράτης, θὰ ἀνατίναζες τὸ σπίτι τοῦ ὑπουργοῦ. Εἶσαι ὅμως, ὅπως οἱ περισσότεροι, ὁ ἄνθρωπος τῆς μέσης ζωῆς, τῆς μέ-

Ἀγαπητοὶ ἀναγνώστες,

Ὑπενθυμίζουμε ὅτι:

1. Τὸ 2021, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, θὰ ἐκδοθοῦν τὰ τεύχη: Ἰανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος (637), Ἀπρίλιος, Μάϊος, Ἰούνιος (638), Ἰούλιος, Αὐγουστος (639), Σεπτέμβριος, Ὀκτώβριος (640), Νοέμβριος, Δεκέμβριος (641).
2. Λόγω τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ζητοῦμε τὴν κατανοήσιμό σας, γιὰ τὴν ἀναπροσαρμογή τῆς τιμῆς τῆς συνδρομῆς. Ἔτσι, γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ ἢ ἐτήσια συνδρομὴ ὀρίζεται στὰ 15€, γιὰ τὴν Κύπρο στὰ 20€, καὶ γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ στὰ 30€.
3. Ὅσοι ἐκ τῶν συνδρομητῶν εἶχαν καταβάλει συνδρομὴ γιὰ τὸ 2020 –ἔτος πού δὲν ἐκδόθηκε τεύχος– τὸ ποσὸ θὰ πιστωθεῖ γιὰ τὸ 2021.
4. Ἡ καταβολὴ συνδρομῶν μέσω e-banking, παρακαλοῦμε νὰ συνοδεύεται ὑποχρεωτικὰ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ καταθέτη, καὶ εἰ δυνατόν νὰ ἐνημερώνεται ἡ Γραμματεία τοῦ περιοδικοῦ μας μέσω ηλεκτρονικοῦ μηνύματος στὸ ellinochr.agogi@gmail.com.

Ἐκ τῆς διευθύνσεως

σης οικονομικής επιφάνειας, της μέσης πίστεως, της μέσης αγανάκτησης, ανίκανος, ή μάλλον άνεκπαιδευτος, για το μεγάλο καλό αλλά και το μεγάλο κακό. Ο άνθρωπος του «μέσου ὄρου». Ο άνθρωπος όμως με ένα μεγαλείο διαφορετικό: το μεγαλείο της κοινής λογικής. Διότι αυτός, ο κοινός άνθρωπος, ο μέσος άνθρωπος, ο άνθρωπος του μέτρου, ο μέτριος – με τη θετική αρχαιοελληνική έννοια του ὄρου –, έχει φτάσει πλέον να είναι ο ήρωας και ο σωτήρας. Διότι, μαζί με την μετριότητά του, διατήρησε την μέση ήθικη αναστολή, τη μέση ντροπή, το μέσο φιλότιμο, τη μέση έντιμότητα, τη μέση συμπίνα. Είναι αυτός που δεν καταλαβαίνει ούτε τους παράλογους προϋπολογισμούς, ούτε τις παράλογες αποφάσεις, ούτε τα παράλογα μέτρα, ούτε την παράλογη αναισθησία των κρατούντων. Αυτός, πού, αν σε ένα υποθετικό σύστημα κληρωτής θητείας λάμβανε μέρος σε αποφάσεις, αποκλείεται να τα έκανε χειρότερα.

*Ἡ ἀλλαγὴ τῆς
κοινωνίας ξεκινάει
μέσα στὰ σπίτια μας.
Οἱ αὐριανοὶ ἥρωες
εἶναι τὰ σημερινὰ δικά
μας παιδιά, πὸ μᾶς
παρατηροῦν καὶ περι-
μένουν ἀπὸ μᾶς τὴν
καρδιά μας ὀλόκληρη.*

Κι όμως! Μια τρομερή ύποψία πλανάται: Μήπως ή έξουσία που θα του δινόταν θα μετέβαλε και αυτόν, τον κοινό άνθρωπο της κοινής λογικής, σε παράλογο και άπονο; Για κάθε άνθρωπο, που φιλοδοξεί να διατηρήσει μια στοιχειώδη επαφή με τον εαυτό του και να διακατέχεται από την επιθυμία μιας στοιχειώδους αυτοκριτικής, το έρωτημα είναι βασανιστικό: Άν ήμουν στη θέση του,

μήπως θα έκανα τα ίδια; Άν ή μοίρα με είχε φέρει σε έξουσιαστικό ρόλο, μήπως θα βυθιζόμουν κι εγώ στον παραλογισμό και τη σκληροκαρδία της έξουσίας; Άν οί περιστάσεις με έφερναν τώρα, εδώ, στη θέση του Γερμανού τραπεζίτη, που ζητάει πάση θυσία πίσω τα λεφτά του, μήπως θα είχα μεταβληθεί σε ένα άπονο θηρίο; Πώς να μετρήσω, πώς να δοκιμάσω την ψυχή μου;

Άλλες εποχές, τα έρωτήματα αυτά θα έμεναν άναπάντητα για τους πολλούς. Ήταν εποχές, που ή έξουσία ήταν στεγανή και ή λογική της έμοιαζε να απέχει πολύ από τη λογική του μέσου ανθρώπου. Ξέραμε ή ύποψιαζόμασταν, πώς... εκεί πάνω κυριαρχεί ο άδίστακτος σχεδιασμός, ή ανέλιξη πάση θυσία, ο έρωτας της έξουσίας, οί συσχετισμοί και ή άφιλία. Στην κοινωνία όμως των μέσων ανθρώπων, ή συλλογικότητα, ή ντροπή, το στοιχειώδες φιλότιμο, μια στοιχειώδης συμπίνα, ή έτοιμότητα να συνδράμεις στην άναποδιά του γείτονά σου, γέμιζαν τις γειτονίες και την καθημερινότητα. Τα πράγματα όμως άλλαξαν. Για διαφόρους λόγους, τα χαρακτηριστικά και οί συμπεριφορές της έξουσίας έφτασαν να διαποτίσουν όλη την κοινωνία. Λίγο που ή πολιτική κατάφερε να κάνει πελάτη της μεγάλη μάζα των μέσων και... πάλα ποτέ μετρημένων πολιτών, λίγο που ή ευμάθεια δημιούργησε την ψευδαίσθηση μιας άτάρκειας και έκανε τον διπλανό όχι και τόσο άπαραίτητο, ο ανταγωνισμός και ή άτομική ανέλιξη έγινε για τους πολλούς όραμα ζωής.

Βέβαια ή ζωή άρχισε να άγριεύει. Ήθική, άρχες, άξίες, συλλογικά όράματα έπαψαν πια να βρίσκονται και τόσο άυτονόητα. Μείνανε βέβαια ως ώρατες κοινωνικές και θρησκευτικές κορώνες, ή εφαρμογή τους όμως άρχισε να στοιχίζει. Πώς να άντιάξεις την έντιμότητα σε μια κοινωνία, που έχει άυτονόητη την άπάτη; Πώς να έπικαλεστείς την άγάπη, όταν όλος ο περίγυρός σου έχει άπορροφηθεί στο κυνήγι του άτομικού θριάμβου; Πώς να μην περιθωριοποιηθείς, όταν ή συνέπεια σε κανόνες ήθικούς, άκό-

μη και οικονομικούς, έφτασε να μοιάζει ουτοπική και ανεφάρμοστη;

Δεν αναφέρονται όλα αυτά ως θρήνος. Άλλωστε ή νοσταλγία για ένα έξιδανικευμένο από τη μνήμη παρελθόν, ούτε ωφέλει ούτε και ανταποκρίνεται πλήρως στην πραγματικότητα. Αντίθετα, μέσα στον όρυμαγδό και τις κατεδαφίσεις, βρίσκω και μια αιτία χαράς: Γκρεμίζονται πια οί ψευδαισθήσεις πώς ό κόσμος μπορεί να πορευτεί προς την άειφορία αριθμών και ψυχών με τον αυτόματο πιλότο. Τα όνειρα ξαναβρίσκουν πια τό τίμημά τους. Ήρθε ό καιρός που κοστίζουν ξανά. Κι επειδή δεν είναι πλέον ούτε αυτόνοπτα, ούτε δωρεάν, βρίσκονται ξανά σε θέση να γεννήσουν ήρωες.

Αυτός είναι λοιπόν ό νέος όρισμός του ήρωα: Ό καθημερινός αγωνιστής, που κάθε μέρα, κάθε στιγμή, δίνει με τό λόγο και την πράξη σημάδια ένός κόσμου ανθρωπιās, ένάντια σε όσα απάνθρωπα και ντροπιαστικά έχουν αποδεχτεί οί άνθρωποι ως φυσιολογικά και μοιραία. Ό άπλος άνθρωπος, που συνειδητά δεν μπλέχτηκε στις διαδικασίες τής έξουσίας, προστατεύοντας την ψυχή του από συμβιβασμούς, ψεύδη και προδοσία. Ό άνθρωπος που φρόντισε να κρατήσει την άκοή του ζωντανή στο κάλεσμα του διπλανού του και τη ματιά του έτοιμη να δεί τί συμβαίνει έξω από την αυλή του.

Σ' αυτόν τον ήρωισμό πρέπει να αποφασίσουμε αν θα μνήσουμε τα παιδιά μας. Η άπόφαση δεν είναι εύκολη, διότι τέτοιες επιλογές μπορεί να έχουν κόστος σ' αυτό που ό κόσμος όνομάζει «έπιτυχία». Μπορεί να χρειαστούν κόπο, μπορεί να απαιτήσουν και χρόνο, κυρίως όμως είναι βέβαιο πώς θα στηριχτούν σε παράδειγμα προσωπικό. Σε κάθε περίπτωση, ή μύηση αυτή θα είναι μακρόχρονη και δύσκολη, διότι τό σύστημα που τα εκπαιδεύει έχει όλα τα μέσα να διαμορφώνει ένα συγκεκριμένο τύπο ανθρώπου: Τόν άνθρωπο που έχει αποθεώσει τό άτομικό δικαίωμα, τον άνθρωπο που έχει βάλει σε πρώτη προτεραιότητα την άτομική του ευχαρίστηση, τον άνθρωπο που θεωρεί

ήττα την άδυναμία του να καταναλώνει διαρκώς, όλο και περισσότερο. Είναι τό ίδιο σύστημα που είναι σε θέση να κλευάζει όλα εκείνα, που θα μπορούσαν να βελτιώσουν τις σχέσεις των ανθρώπων, την καθημερινότητά μας, άκόμη και την πολιτική: Τό ταπεινό φρόνημα, την περιστολή των αναγκών, την άσκηση, την ίσορροπία και τό μέτρο.

*Πώς να αντιτάξεις
την έντιμότητα σε
μια κοινωνία, που έχει
αυτόνοπτη την άπάτη;
Πώς να επικαλεστείς
την άγάπη, όταν όλος
ό περίγυρός σου έχει
άπορροφηθεί
στο κυνήγι του
άτομικού θριάμβου;*

Δεν είναι λίγοι εκείνοι που πιστεύουν πώς ένας τέτοιος προσανατολισμός δεν θα βρεθεί ποτέ σε θέση να επηρεάσει τις δομές έξουσίας αυτού του κόσμου. Κι όμως! Όλα δείχνουν πώς τα τραγικά έλλείμματα ανθρώπων σε όλες τις θέσεις έξουσίας έχουν τη ρίζα τους στην έλλειψη ποιοτικών ανθρώπων μέσα στο μεγάλο σύνολο των καθημερινών ανθρώπων. Άκόμη και άρετές ή πρακτικές, που μάθαμε να τις συνδέουμε μόνο με τη θρησκεία, όπως ή νηστεία, ή καθημερινή μάχη με τα φαινομενικά άσήμαντα αλλά κατά βάθος καταστροφικά πάθη, ό περιορισμός τής άπληστίας, τό πλάτεμα τής καρδιάς και όλα τα συνακόλουθα, είναι σε θέση να έμποτίσουν με βαθιά πνευματικότητα τα σπίτια, τους χώρους έργασίας, τις πόλεις, τα κόμματα, τα πάντα, και να διαμορφώσουν μια νέα τάξη πραγμάτων, άποδεικνύοντας πώς ή εφαρμογή τους άποτελεί κατ' έξοχην πράξη πολιτική. Αντίθετα,

ό άνθρωπος, πού δυσκολεύεται νά στερπηθεῖ ἀκόμη καί λίγο κρέας ἢ νά παραχωρήσει δύο πόντους δικαιώματος στὸν ἀδελφό του, δὲν εἶναι λογικὸ πῶς, ὑπὸ τὶς κατάλληλες συνθῆκες, θὰ μπορούσε νά ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς σκληρόκαρδους, πού σήμερα ἀποφασίζουν γιὰ μᾶς;

Αὐτὸς εἶναι λοιπὸν ὁ νέος ὀρισμὸς τοῦ ἥρωα: Ὁ καθημερινὸς ἀγωνιστής, πού κάθε μέρα, κάθε στιγμή, δίνει μὲ τὸ λόγο καὶ τὴν πράξη σημάδια ἐνὸς κόσμου ἀνδρωπιάς.

Εἶναι ζωτικῆς σημασίας θέμα νά ἐκτιμήσουμε τὴν ἀσκητικὴ παράδοση τῆς πίστεως μας, ὄχι ὡς ἕνα ἀτομικὸ ἄθλημα ἢ ὡς τήρηση παρωχημένων πνευματικῶν κανόνων, ἀλλὰ ὡς μόρφωση, κοινωνικὴ καλλιέργεια καὶ ἀπόκτηση πολύτιμων δεξιότητων, ἐφάμιλλων ὄλων τῶν πτυχίων καὶ τῶν διδακτορικῶν. Ἄν μάλιστα τὴν πεποίθηση αὐτὴ τὴ συνδυάσουμε μὲ τὴν πληροφόρηση γιὰ τὸ πόσο ἐπίμονα, ἀκόμη καὶ οἱ πιδὸ ἀνταγωνιστικὲς ἐπιχειρήσεις, ἐπιζητοῦν ἀνθρώπους συνεπεῖς, ἀνθεκτικοὺς στὴ διαφθορά, εἰλικρινεῖς, πειθαρχημένους σὲ κανόνες καὶ δημιουργικοὺς στὴν ὑλοποίηση ὁραμάτων, ἱκανοὺς νά μιλήσουν μὲ εὐγένεια, νά ὀργανώσουν μιὰ ὀμάδα, νά ἐμπνεύσουν καὶ νά συμπαρασταθοῦν, τότε ἴσως καὶ νά χαλαρίσουμε λίγο περισσότερο χρόνο σὲ μιὰ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν μας συνδυασμένη μὲ πνευματικὲς ἐμπειρίες, συλλογικὲς δράσεις, περισσότερες συζητήσεις καὶ ὀπωσδήποτε ἐπικοινωνία μὲ ἀφοσίωση, συνέπεια καὶ σοβαρότητα.

Ἡ ἀλλαγὴ τῆς κοινωνίας ξεκινάει μέσα στὰ σπιτία μας. Οἱ αὐριανοὶ ἥρωες εἶναι τὰ σημερινὰ δικά μας παιδιά, πού μᾶς παρατηροῦν καὶ περιμένουν ἀπὸ μᾶς τὴν καρδιά

μας ὀλόκληρη. Ἀπὸ σήμερα, ἀπὸ τώρα ἀρχίζει νά χτυπιέται ὁ ἐγωισμὸς τῆς κοινωνίας τοῦ 2035, τοῦ 2040, τοῦ 2045. Ἡ ποιότητα τῶν μελλοντικῶν ἀρχόντων καθορίζεται ἀπὸ τὴ σημερινὴ σχέση μας μὲ τὰ παιδιά μας.

ἴσως φαίνεται ὑπερβολικὸ. Ὑπάρχει ὅμως καὶ μιὰ ὑποψία πῶς οἱ ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς μας ἐπιλογὲς ἐπηρεάζουν πολὺ βαθύτερα τὶς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς ἐξελίξεις καὶ πῶς ἡ ὕβρις τοῦ ἀπόλυτου ἐγωισμοῦ, πού ἀπετέλεσε τὸ ἀπόλυτο ἰδεώδες στὶς δεκαετίες τοῦ '80 καὶ τοῦ '90 παραβιάζει πνευματικοὺς νόμους, τῶν ὁποίων τὴν παραβίαση ἤδη πληρώνουμε καὶ σὲ ἀτομικὸ καὶ σὲ συλλογικὸ ἐπίπεδο.

Τὴν ἀποδοχὴ αὐτῆς τῆς ὑποψίας ἀλλὰ καὶ μιᾶς ἄλλου εἶδους ἐλπίδας, πρέπει κάθε ἄνθρωπος καὶ εἰδικὰ ὁ ἐκπαιδευτικὸς νά κάνει «κατὰ μόνας». Γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ θέματος, βοηθᾶ ἰδιαίτερα τὸ παρακάτω μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπ' τὴ διδασκαλία τοῦ Ἁγ. Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτη:

Ἐρώτηση: «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέει ὅτι οἱ ἐξουσίες τοῦ κόσμου ἔχουν ταχθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό. Πρέπει λοιπὸν νά δεχθοῦμε ὅτι κάθε ἀρχοντίας ἢ βασιλεὺς ἢ ἐπίσκοπος προχειρίζεται στὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἀπὸ τὸν Θεό».

Ἀπόκριση: «Ὁ Θεὸς λέει στὸν Νόμο: «Θὰ σᾶς δώσω ἀρχοντες σύμφωνα μὲ τὶς καρδιές σας». Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι οἱ μὲν ἀρχοντες καὶ οἱ βασιλεῖς πού εἶναι ἀξιοὶ αὐτῆς τῆς τιμῆς προχειρίζονται στὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἀπὸ τὸν Θεό. Οἱ ἄλλοι πάλι πού εἶναι ἀνάξιοι προχειρίζονται κατὰ παραχώρηση ἢ καὶ βούληση τοῦ Θεοῦ σὲ ἀνάξιο λαὸ ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἀναξιοτήτας των. Καὶ ἄκουσε σχετικὰ μιὰ διήγηση: Ὅταν εἶχε γίνει βασιλεὺς ὁ Φωκᾶς ὁ τύραννος καὶ ἀρχισε ἐκεῖνες τὶς αἵματοχυσίες μὲ τὸν Βονόσο τὸν δῆμιο, ὑπῆρχε κάποιος μοναχὸς στὴν Κωνσταντινούπολη, ἅγιος ἄνθρωπος, πού ἔχοντας πολλὴ παρρησία πρὸς τὸν Θεό, σὰν νά δικαζόταν μὲ τὸν Θεό, Τοῦ ἔλεγε μὲ ἀπλότητα: «Κύριε, γιατί μᾶς ἔστειλες τέτοιο βασιλέα;». Καὶ τότε, ἀφοῦ τὸ ἔλεγε αὐτὸ γιὰ ἀρκετὲς ἡμέρες, τοῦ ἤλθε φωνὴ ἐκ Θεοῦ πού ἔλεγε: «Διότι δὲν βρῆκα ἄλλον χειρότερο».

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ*

Τοῦ κ. **Παύλου Ἀθ. Παλούκα**, Θεολόγου,
πρ. Σχολικοῦ Συμβούλου Θεολόγων

Δέν «κομίζω γλαύκα ἔξ Ἀθήνας»¹. Κοινός τόπος θά εἶναι τά ὅσα θά ἐκτεθοῦν στήν παροῦσα Ἡμερίδα. Μᾶς δίνεται ἡ εὐκαιρία καί πάλι (γιατί ἡ ἐπανάληψη θεωρεῖται «μήτηρ μαθήσεως») νά φρεσκάρουμε στή μνήμη μας τίς πολυποίκιλες καί δύσκολες διαστάσεις τοῦ ἔργου τῶν Διευθυντῶν τῶν σχολείων καί νά τίς κωδικοποιήσουμε γιά διευκόλυνση στήν ἐφαρμογή τους.

I. Σχολεῖο - Ἀγωγή

Τό σχολεῖο εἶναι κοινωνικός καί πολιτιστικός θεσμός. Μέσα σ' αὐτό καλλιεργεῖται καί διαπλάθεται ἡ ψυχὴ τῶν παιδιῶν καί ἐφήβων.

Ἡ ἀγωγή πού τούς παρέχεται εἶναι πολυδιάστατη: Ἡθική, πνευματική, κοινωνική, θρησκευτική, ἐθνική, ψυχική, φυσική, πολιτική καί πολιτιστική.

Συνισταμένη ὅλων αὐτῶν εἶναι ἡ πολιτιστική, γιατί κάθε ἀγωγή, τελικά, ἐκπολιτίζει τόν ἀναπτυσσόμενο ἄνθρωπο.

Γιά τήν ποιότητα τοῦ σημερινοῦ σχολεῖ-

ου ἀκούονται πολλές ἀντιφατικές ἀπόψεις ἐκπαιδευτικῶν καί κοινωνικῶν παραγόντων.

Ἄν ἰσχυριζόμασταν ὅτι τό ἐλληνικό σχολεῖο δέν κατόρθωσε ἀκόμη νά γίνεи «τό ἰδεῶδες σχολεῖο», θά πρέπει ὅμως νά δεχθοῦμε τήν ἄλλη πραγματικότητα, ὅτι δηλαδή ὀλοένα καί ἐξελίσσεται ποιοτικά στό καλύτερο καί γίνεται δημοκρατικότερο, καί μάλιστα μέ γοργούς ρυθμούς, ὅπως διδάσκει καί ἡ ἱστορία του.

Γιά νά πεισθοῦμε σ' αὐτό, δέν ἔχουμε παρά νά μεταφερθοῦμε νοερῶς κάποια χρόνια πίσω, στά δικά μας μαθητικά χρόνια. Ὅλοι μας σχεδόν θά μπορούμε νά πιστοποιήσουμε τήν ἀπόσταση μεταξύ τοῦ σχολεῖου μακρινῶν ἀλλοτινῶν ἐποχῶν, πού ἐμεῖς ζήσαμε, ἐκείνου τοῦ σχολεῖου, πού μᾶς περιγράφουν ἀριστοτεχνικά ὁ Κρητικός λογοτέχνης Κονδυλάκης στό «Ὅταν ἤμουν δάσκαλος» καί ὁ Ἡπειρώτης διηγηματογράφος Χριστοβασίλης στό «Διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολεῖου», καί τοῦ σημερινοῦ σχολεῖου!

Ἐννοεῖται, βέβαια, ὅτι δέν θέλουμε νά ὑποτιμήσουμε καν ἐκεῖνο τό σχολεῖο καί τούς ἐργασθέντες μέ πνεῦμα θυσίας παιδαγωγούς, οἱ ὅποιοι καί ἔδωσαν στήν κοινωνία μας Προσωπικότητες καί Ἐπιστήμονες, καλούς ἐπαγγελματίες καί οἰκογενειάρχες κ.λπ., ἀλλά νά τονίσουμε τίς ἐλλείψεις σέ μέσα, σέ αἴθουσες, σέ ὄργανα διδακτικά,

* Τό κείμενο ἀποτελεῖ τροποποιημένη πρός δημοσίευση εἰσήγηση πού ἔγινε σέ Ἡμερίδα γιά τούς Διευθυντές Σχολικῶν Μονάδων.

1. Ἀριστοφάνους, «Ὀρνίθες» στίχ. 301.

σέ σχολικά βιβλία και τόσα άλλα. Τό λέμε άπλώς για νά δείξουμε τή σημαντική έξελίξη πού έχει σημειώσει τό σχολείο πρός τό καλύτερο.

Ένα μόνο δέν άλλαξε και δέν πρέπει νά αλλάξει ποτέ: Ο σκοπός του σχολείου, ό σκοπός της άγωγής πού παρέχεται σ' αυτό και ήταν άνέκαθεν, από της εποχής του Όμήρου μέχρι των χρόνων του Χριστιανισμού και επί Πλάτωνος και Άριστοτέλους ... μέχρι σήμερα, ή ήθική και θρησκευτική διαπαιδαγώγηση των νέων².

Η Σοφία Γεδεών, Παιδαγωγός με «προοδευτικές ιδέες», τονίζε ότι: «Ο σκοπός της Παιδείας δέν είναι ούτε ή οικονομική ανάπτυξη, ούτε ή τεχνική πρόοδος, ούτε ή ύλική ευημερία του άνθρώπου... Είναι ό ίδιος ό άνθρωπος, ή ψυχική του ευεξία και, πρό παντός, ή ανθρωπιά του ... Συγκεκριμένα ό σκοπός (της Παιδείας) δέν είναι ασυμβίβαστος πρός έθνικούς πολιτισμούς πού έχουν διαμορφωθεί κάτω από την επίδραση του έλληνικού και Χριστιανικού Πνεύματος»³.

Όμοίως ό Καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Άθηνών Κωνσταντίνος Βουρβέρης, ως Διευθυντής του τότε Διδασκαλείου και Έπόπτης της Βαρβακείου Σχολής, σε μιá όμιλία του (1938) πρός τους γονείς και κηδεμόνες των μαθητών της σχολής, καθόρισε και άνέλυσε τον σκοπό της άγωγής ως εξής:

«Σκοπός της άγωγής, είναι νά διαμορφώσει τά παιδιά με ήθικόν χαρακτήρα, νά τά κάμη δηλαδή τελείους Έλληνας και τελείους άνθρώπους, ικανά νά κατανοήσουν και νά προαγάγουν τόν έθνικόν πολιτισμόν και δι' αυτού τόν άνθρώπινον, τό κάθε παιδί κατά τρόπον άνάλογον πρός την φύσιν του».

2. Βλ. Άντωνίου Δαναοῦ-Άφεντάκη, *Θεματική της Παιδαγωγικής Έπιστήμης*, 1^ο, Άθήναι 1975, σελ. 115-117.
3. Σοφίας Γεδεών, *Γενική Παιδαγωγική Θεωρία*, Άθήναι 1981, σελ. 83, 87. Βλέπε επίσης: Πλάτωνος, *Νόμοι*, 644 α. Πλάτωνος, *Φαίδρος*, 241 C και 'Ι. Χρυσοστόμου, *Migne P.G.* 58, 584 όπου γράφει για τό σκοπό της άγωγής: «εις τό ρυθμίσει ψυχήν και διαπλάσει νέου διάνοιαν».

Πώς όμως; Τό άνέλυσε ό ίδιος τονίζοντας μεταξύ άλλων:

«... Αποτεινόμεθα λοιπόν, ταυτοχρόνως εις τρεις πλευράς της ένιαίας ανθρωπίνης προσωπικότητος, εις τό πνεύμα, την ψυχήν και τό σώμα... Περισσότερον από την ύλην χρειάζονται τά άλλα, τά μόνιμα, δηλαδή ή ανάπτυξεις των πνευματικών, ψυχικών και σωματικών δεξιοτήτων με μίαν λέξιν ή μορφή δι' αυτό όμιλούμεν περί μορφώσεως»⁴.

Γιατί χωρίς άγωγή, ούτε για ύλικό ούτε για πνευματικό πολιτισμό μπορούμε νά μιλάμε. Σ' αυτό συμφωνούμε οί πάντες, σοφοί και παιδαγωγοί: «Χωρίς άγωγήν, διεκήρυσσε ό σοφός του νεωτέρου έλληνισμού Κοραΐς, ό χρυσός εις του πλουσίον τάς χείρας, και αί έπιστήμαι εις την κεφαλήν του σοφοῦ, γίνονται φθοράς, παρά την εις χείρας μεθυσμένου μάχαιραν, όργανα όλεθριώτερα»⁵.

Και τό σχολείο, λοιπόν, είναι ύποχρεωμένο, με πρωτοπόρο και ύπεύθυνο τόν Διευθυντή, νά αξιοποιήσει παιδαγωγικά και ήθικά αυτούς τους ισχύοντες σκοπούς της άγωγής και νά διασφαλίσει τό κεφάλαιο «Παιδί», νά τό κατευθύνει ήθικά και πολιτιστικά. Γιατί «τό παιδί είναι πράγμα ιερό» («res sacra puer» κατά τους Λατίνους συγγραφείς).

Και εισερχόμεθα στην «καρδιά» του θέματός μας με πρωταγωνιστή τόν Διευθυντή του σχολείου.

II. Διευθυντής - Συνεργάτες - Σχολείο (Μαθητικό δυναμικό)

«Τέχνη τεχνών και έπιστήμη έπιστημών άνθρωπον άγειν»⁶ λέει ό άγιος Γρηγόριος ό Θεολόγος.

4. Μιχ. Δαφέρμου, *Τί ζητεί τό Σχολείον από την Οικογένειαν*, Άθήναι 1940, σελ. 10.
5. Κοραΐς Άδαμ., «Στοχασμοί αυτοσχέδιοι», περ. Έρευνα, έκδ. Οΐκος Ά. Κασιγόνη, Άθήναι-Άλεξάνδρεια, Όκτ. 1928, σελ. 23.
6. Γρηγορίου Θεολόγου, *Migne P.G.* 35, 425.

Ἄν γιά τό δάσκαλο γενικά καί τό λειτούργημα του ἀποφαίνεται ἔτσι ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, πολύ περισσότερο αὐτό ταιριάζει γιά τόν κάθε Διευθυντή - Παιδαγωγό τοῦ σχολείου.

Ὅ,τι εἶναι ὁ ἐγκέφαλος γιά τόν ἄνθρωπο εἶναι ὁ Διευθυντής γιά τό σχολεῖο. Εἶναι, καλύτερα, ἡ ψυχή τοῦ σχολείου.

Ὅλα ἀπ' αὐτόν ἀρχίζουν καί σ' αὐτόν καταλήγουν. Εἶναι τό Α καί τό Ω στή σχολική κοινότητα. Εἶναι τό πᾶν καί ἀπ' αὐτόν ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ἡ καλή λειτουργία ἢ δυσλειτουργία τοῦ σχολείου.

Πρέπει, λοιπόν, ἀναλαμβάνοντας μιά τέτοια τεράστια εὐθύνη, νά τή συνειδητοποιήσει αὐτομάτως· νά ἐφαρμόσει τό «*γνώθι σαυτόν*» τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σκέψης ἢ τό «*ἐνδον σκάπτε*» τῆς πατερικῆς φιλοσοφίας ἀλλά καί τῆς σύγχρονης ψυχολογίας. Διπλαδῆ νά στραφεῖ πρὸς τόν ἕσω ἑαυτό του, καί νά διερωτηθεῖ: Ποιός εἶμαι ἢ ποιός θά πρέπει νά εἶμαι, γιά νά ἐνεργήσω ἀναλόγως καί ἀποτελεσματικά.

Γιά νά λειτουργήσει καί νά ἐπιβιώσει ἡ εὐρύτερη κοινωμία τῶν ἀνθρώπων, χρειάζεται νά τηρηθοῦν ἀρχές, νόμοι, κανόνες, ἀξίες καί ἄλλα· νά καλλιεργηθοῦν ὅλες οἱ ἐσωτερικές ροπές καί κλίσεις τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς καί οἱ διάφορες πτυχές τῆς ζωῆς τοῦ (ἐπιστημονικές, ἠθικές, πολιτιστικές, κοινωνικές καί θρησκευτικές).

Αὕτη ὁμως ἡ προσπάθεια (σέ ὑποχρεώνει ἡ Παιδαγωγική δεοντολογία) θά πρέπει ν' ἀρχίσει νά πραγματοποιεῖται ἀπό τή σχολική Κοινωμία, τή μαθητική Κοινότητα.

Διευθυντές - Καθηγητές (διδάσκοντες) - Μαθητές (Μαθητικές Κοινότητες) ἀποτελοῦν τό τρίπτυχο τῆς σχολικῆς ζωῆς. Συσισταμένη τῶν τριῶν αὐτῶν ἐμπύχων δυνάμεων, τῶν τριῶν αὐτῶν σημαντικῶν μεγεθῶν, εἶναι ἡ ἀντίστοιχη (σέ σμίκρυνση), τῆς εὐρύτερης κοινωμίας, ἀνθρώπινη κοινωμία τοῦ σχολείου.

Τί θά πρέπει, λοιπόν, νά κάνει ὁ Διευθυντής; Σέ ποιούς τομεῖς πολιτιστικούς θά στρέψει τήν προσοχή καί τά ἐνδιαφέροντα

Ἡ Χριστιανική Ἐνωσις Ἐπιστημόνων (Χ.Ε.Ε.) καί ἡ Χριστιανική Ἐνωσις Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν (Χ.Ε.Ε.Λ.) συμμετέχουν, ὅπως ὁ ἀπανταχοῦ Γῆς Ἑλληνισμός, στήν ἐπέτειο τῶν 200 χρόνων ἀπό τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 πού ὁδήγησε στό ἐλεύθερο Ἑλληνικό Κράτος.

Σέ ξεχωριστή ἐνότητα τῆς κοινῆς μας ἰστοσελίδας μας www.xee.gr, θά δημοσιευτοῦν ἢ θά ἀναρτηθοῦν βιβλία, ἐργασίες καί ἄρθρα ἀπό πνευματικούς ἡγέτες τῶν ἐνώσεών μας ἢ ἀπό διακεκριμένους συνεργάτες τῶν περιοδικῶν μας «*Ἀκτίνες*» καί «*Ἑλληνοχριστιανική Ἀγωγή*» καί ἀπό εἰδικούς ἐπιστήμονες. Γενικά θά προέρχονται ἀπό συγγραφεῖς πού βίωσαν ἔντονα καί κατανοοῦσαν τήν σημασία τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος τόσο κατά τήν σκοτεινή περίοδο τῆς δουλείας γιά τή διατήρησης τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί τῆς ἐθνικῆς συνείδησης, ὅσο καί κατά τήν περίοδο τῆς προετοιμασίας τῆς ἐθνεγερσίας. Φυσικά, δέν θά μείνει ἐκτός καί ἡ κορυφαία περίοδος τοῦ ἀγῶνα καθ' ἑαυτόν.

Τά ἔργα πού θά παρουσιαστοῦν θά ἀφοροῦν σέ μεγάλες καί ἡγετικές προσωπικότητες πού καθοδήγησαν τό ἔθνος καί ἄφησαν ἀνεξίτηλη τή σφραγίδα τῆς πνευματικῆς καί ἠρωϊκῆς προσφοράς τους.

των μαθητών και μέ ποιά κριτήρια θά τούς επιλέξει; Καί ὅταν τούς επιλέξει πῶς θά τούς πραγματοποιήσει καί μέ ποιούς θά συνεργασθεῖ γιά τήν πολιτιστική ζωή τοῦ μαθητικού δυναμικοῦ; Ποιές δραστηριότητες πολιτιστικοῦ χαρακτήρα θά εἰσηγηθεῖ καί θά πραγματοποιήσει ὁ Δ/ντής μέ τούς συνεργάτες του;

Σ' αὐτά τά ἐρωτήματα θά προσπαθήσουμε νά ἀπαντήσουμε ὅσο τό δυνατό πιά σύντομα καί περιληπτικά.

Οἱ τομεῖς, βέβαια, εἶναι πολλοί.

Ο Δ/ντής στό σχολεῖο του, ἔχοντας ὑπόψη ὅλες τίς προϋποθέσεις καί κατάλληλες συνθήκες, ἀλλά καί τίς γνωστές ἀντικειμενικές δυσκολίες καί ἰδιαιτερότητες τοῦ σχολείου του, ὅπως λ.χ. μαθητές καί ἀντιληπτική τους ἰκανότητα, ἔλλιπῆ μέσα γιά πραγματοποίηση, ἀντιδραστικό περιβάλλον, γονεῖς καί κηδεμόνες κ.ἄ., θά εἶναι σέ θέση νά γνωρίζει πρὸς τά πού θά ἐπιδοθοῦν πολιτιστικά οἱ μαθητές καί ποιές πολιτιστικές δραστηριότητες θά μπορούν νά πραγματοποιηθοῦν.

Ἐξυπακούεται ὅτι ὁ Δ/ντής διευθύνει, κατευθύνει καί ὀδηγεῖ τό «καράβι» πού λέγεται σχολεῖο, ἀλλ' ὄχι μόνος, ἔχει, καί πρέπει νά ἔχει πάντοτε, καί τούς συνεργάτες μέσα καί ἔξω ἀπό τό χῶρο τοῦ σχολείου.

Τούς καθηγητές ἀπό τή μιὰ μεριά, πού θά ὑλοποιήσουν ὅ,τι πολιτιστικό καί ὠραῖο συλλαμβάνει ὁ νοῦς του –καθώς καί ὅ,τι ἐνέκρινε καί δέχτηκε νά ἐκτελεστεῖ ὁ Σύλλογος τῶν Διδασκόντων– καί τούς ἐκτός σχολείου ἐκπαιδευτικούς καί κοινωνικούς παράγοντες, πού θά βοηθήσουν στό ἔργο του.

Ὁ Διευθυντής τοῦ σχολείου εἰσηγεῖται στόν Σύλλογο Διδασκόντων καί ἐκεῖνος μέ τή σειρά τοῦ «ἀποφασίζει ... τήν ἀνάληψη δράσεων, πρωτοβουλιῶν, προγραμμάτων, τήν ὀργάνωση ἐπισκεψέων καί ἐκδηλώσεων πού ἀνοίγουν τό σχολεῖο στήν Κοινωνία. Μέ τόν τρόπο αὐτό εὐαίσθητοποιοῦνται καί προβληματίζονται οἱ μαθητές καί διαμορφώνουν θετικές στάσεις καί συμπεριφορές».

Ἔτσι ὁ Διευθυντής μπορεῖ νά ἐπιδοθεῖ καί νά ἀναπτύξει τούς ἀναφερόμενους παρακάτω πολιτιστικούς τομεῖς ἢ τίς πολιτιστικές δραστηριότητες μέσα στή σχολική Κοινωνία.

III. Διευθυντής - Πολιτιστική ζωή τοῦ Σχολείου (Πολιτιστικές δραστηριότητες)

Τό τί εἶναι Πολιτισμός εἶναι γνωστό σέ ὅλους μας. Γι' αὐτό δέν ἀναλύουμε τήν ἔννοια αὐτή. Πρέπει ὅμως νά ἀναφέρουμε ὅτι ὁ πολιτισμός δημιουργεῖται μέ τήν πραγματοποίηση τῶν ἀξιών ἀπό τούς ἀνθρώπους. Καί ἐδῶ, μέ τόν Διευθυντή τοῦ Σχολείου πού κινεῖ ὅλα τα νήματα πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτή μέ κάθε παιδαγωγικό μέσο καί παιδαγωγικό τρόπο.

Σπουδαιότερες πολιτιστικές δραστηριότητες ἐνδοσχολικές καί ἐξωσχολικές, πού μπορεῖ νά ἀναπτύξει μέν μέ δική του πρωτοβουλία, ἀλλ' ὄχι χωρίς τή συνεργασία τῶν ἄλλων παραγόντων-συνεργατῶν, πού προαναφέραμε, εἶναι, κατά τήν ταπεινή μας γνώμη, οἱ ἀμέσως ἐκτιθέμενες παρακάτω καί ἐν ὀλίγοις ἀναπτυσσόμενες.

Ὁ πολιτισμός πρέπει νά εἶναι μιὰ ἀπό τίς συνιστώσες τοῦ ἔργου τοῦ κάθε σχολείου, τό ὅποιο μπορεῖ νά παρουσιάσει μιὰ πλούσια καί ἔντονη πολιτιστική δραστηριότητα, ὅπως κατωτέρω.

1. Ἐκπαιδευτικές, πολιτιστικές ἢ μορφωτικές ἐπισκέψεις – Μορφωτικοί περίπατοι καί μορφωτικές ψυχαγωγικές ἐκδρομές

Ὁ Διευθυντής, μαζί μέ τόν Σύλλογο τῶν Καθηγητῶν τοῦ σχολείου καί τίς Μαθητικές Κοινότητες, προγραμματίζει κατά τό σχολικό ἔτος αὐτές τίς ἐπισκέψεις στό πλαίσιο τῶν κειμένων Νόμων καί τῶν Ἐγκυκλίων τοῦ Ὑπουργείου.

Γι' αυτές λαμβάνονται έγκριτικά σημειώματα γονέων, οι όποιοι ένημερώνονται για τίς έπιμέρους λεπτομέρειες πρίν τήν ύλοποίησή τους.

Οί χώροι πού προσφέρονται για τέτοιες μορφωτικές, πολιτιστικές έπισκέψεις ή μορφωτικούς περιπάτους είναι ιστορικο-αρχαιολογικοί, χριστιανικής αρχαιολογίας, έργασιακοί κ.ά. πού θά άναφερθούμε πιά κάτω, άφου κάνουμε κάποιες εισαγωγικές σκέψεις και έπισημάνσεις.

Τέτοιες έπισκέψεις είναι ένα άλλιώτικο πολιτιστικό μάθημα και άπαιτεί μεγάλη προσπάθεια, προετοιμασία και σκέψη. Πρέπει να προγραμματίζονται οι τόποι τών μορφωτικών έπισκέψεων ανάλογα με τήν τάξη και τήν ηλικία τών μαθητών. Έτσι λ.χ. τά παιδιά του Γυμνασίου συγκινούνται περισσότερο άπό τά Μουσεία Τέχνης και Φυσικής Ιστορίας, ένω του Λυκείου με Μουσεία Τέχνης και Έπιστήμης.

Μέ τίς έπισκέψεις αυτές μπορεί τό παιδί να νιώθει τά αγαθά του πολιτισμού, να τά βιώνει και να τά διαιωνίζει. «*Ειδικότερα αυτή ή έπίσκεψη, γίνεται στό σημείο πού τά μαθήματα έχουν φτάσει σε τέτοιο στάδιο, πού μιá όπτική μαθησιακή ανάγκη θεωρείται απαραίτητη.*

Για τούτο τά παιδιά προετοιμάζονται ψυχολογικά, ώστε να είναι πρόθυμα, για να πάνε σε άλλο χώρο, πού έχει τά άντικείμενα τά σχετικά με τό όρισμένο μάθημα.

Έδω είναι πιθανόν, τά παιδιά να δείξουν κάποια άπροθυμία, γιατί συνήθως θεωρούν τούς μορφωτικούς περιπάτους, μιá εύσχημη δικαιολογία για να ξεφύγουν άπό τόν στενάχωρο τόπο τής αίθουσας διδασκαλίας και να ξεσκάσουν σε ένα γήπεδο ή σε μιá έξοχική περιοχή»⁷.

Χώροι έπίσκεψης άπό τούς μαθητές:

α. Ιστορικοαρχαιολογικοί, άπό τούς όποιους είναι γεμάτη ή πατρίδα μας καθώς

7. Εύάγγ. Μάμα, «Μορφωτικοί περίπατοι» στό *Μηνιαίο Πληροφοριακό Δελτίο ΟΛΜΕ*, Φεβρουάριος 1990, σελ. 13.

σχεδόν κάθε τόπος έχει και τίς δικές του αρχαιότητες.

β. Μουσεία για κάθε είδος ή στοιχείο πολιτισμού.

Σήμερα υπάρχουν πολλά μουσεία πού καλύπτουν όλο το φάσμα του πολιτισμού και πού σχετίζονται μάλιστα και με τά σχολικά μαθήματα. Έχουν και δίνουν πλούσιο ιστορικό, λαογραφικό και άλλου είδους ύλικό.

Τέτοια Μουσεία π.χ. είναι:

- Αρχαιολογικά (και κυρίως στην Άθήνα).
- Ιστορικά.
- Έπιγραφικό (στην Άθήνα, μοναδικό στην Ελλάδα και τό μεγαλύτερο του είδους του στον κόσμο, θεματοφύλακας τών αρχαίων έπιγραφών πού άνέρχονται σε 13.506 τόν αριθμό).
- Κυκλαδικής Τέχνης.
- Βυζαντινό και Χριστιανικό (στην Άθήνα, μοναδικό στό είδος του διεθνώς και πού άποτελεί τήν κιβωτό τής Βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης).
- Πολεμικό.
- Θεάτρου.
- Λαϊκής Τέχνης, Τοπικών Ένδυμασιών και Λαϊκών μουσικών Όργάνων (Λαογραφικά).
- Φυσικής Ιστορίας (λ.χ. Γουλανδρή στην Άθήνα).
- Γεωλογίας.
- Παλαιοντολογίας.
- Βοτανολογίας.
- Τεχνολογικά - Βιομηχανικά.
- Σιδηροδρόμων.
- Φιλοτελισμού.
- Πινακοθήκη και Είκαστικών Τεχνών.

Και άλλα πολλά.

Η εικόνα ενός έργου τέχνης, όταν οι μαθητές τήν άπολαμβάνουν με τά ίδια τους τά μάτια, δημιουργεί μιá βιωματικότητα άνεπανάληπτη και παραστάσεις πού μένουν στην ψυχή και στό νοϋ τών παιδιών,

άλλα και όλων μας. Διδάσκουν, λοιπόν, τα Μουσεία, με τον ευχάριστο και ώρατο εποπτικό τρόπο τους, τον πολιτισμό και την ιστορία μας: μορφώνουν, εκπολιτίζουν και δημιουργούν ανεξίτηλα βιώματα.

γ. Χριστιανικής αρχαιολογίας, γενικά, κτίσματα – Μνημεία Χριστιανικά (όπως λ.χ. Ι. Ναοί, Ι. Μονές, κατακόμβες κ.ά.). Τέτοια χριστιανικά μνημεία υπάρχουν σε όλη την Ελλάδα. Γνωστά είναι: Του Μυστρᾶ, τῆς Ἄρτας, τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἀθήνας, τῶν νησιῶν (όπως οἱ μοναδικές στήν Ελλάδα κατακόμβες τῆς Μήλου ἢ ἡ Ἐκατονταφυλιανή τῆς Πάρου), τῆς Θεσ/νίκης, τῆς Καστοριάς, τῆς Τρίπολης κ.ά.

Πρέπει νά αξιοποιεῖται ἡ τοπική χριστιανική ἀρχαιολογία μέ ἐπισκέψεις τῶν σχολειῶν σας.

Θά γνωρίζουν οἱ μαθητές, μαζί μέ τό θαυμασμό τους, τήν τοπική θρησκευτική τους ιστορία μέ τίς διάφορες παραμέτρους τοῦ κάθε ἱστορικοῦ χριστιανικοῦ μνημείου. Π.χ. τήν ἀπείρου κάλλους βυζαντινὴ τέχνη, τήν ἐκκλησιαστικὴ τέχνη καί ζωγραφικὴ, πού εἶναι τυπωμένη στήν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ναοῦ ἢ τῆς μονῆς, στά ψηφιδωτά, στά γλυπτά καί σκαλιστά τέμπλα, στίς τοιχογραφίες, στίς φορητές εἰκόνες, στούς καταπληκτικούς ἄμβωνες καί σέ ἄλλα ἱερά σκεύη. Ἐπίσης, θά γνωρίσουν τήν ὅλη προσφορά πρὸς τό ἔθνος καί τήν κοινωνία μας, ὅπου ἱστορικά ὑπάρχει, ὅπως λ.χ. περίθαλψη πτωχῶν, συμβολή καί συμμετοχὴ στούς ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες τοῦ Ἔθνους, παιδευτικὴ (μάλιστα μερικὰ διασώζουν χώρους στούς ὁποίους λειτουργοῦσε καί «Κρυφὸ Σχολεῖο»), λαογραφικὴ, ἐπιστημονικὴ, πολιτιστικὴ καί ἄλλες. Οἱ ἱστορικοὶ καί ὁ Μακρυγιάννης διατυμπανίζουν τήν πολυπλευρῆ καί πολυσήμαντη προσφορά πρὸς τό Ἔθνος τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν Μοναστηρίων, μάλιστα στούς δύσκολους χρόνους τῆς 400χρονης Δουλείας τοῦ Γένους μας.

δ. Τόποι πού διαθέτουν μνημεία ἀρχαίου ἀθλητισμοῦ καί ἀρχαίας

θρησκείας (στάδια, γυμναστήρια, ναοὺς, θυσιαστήρια, βωμοὺς κ.ά.) καί εἶναι καί αὐτά πολλά. Γιατί οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας ἀθλοῦνταν ἐφαρμόζοντας τό ἀπόφθεγμα «*νοῦς ὑγιής ἐν σώματι ὑγιής*»⁸ ἦταν ἐπίσης εὐσεβεῖς καί εἶχαν φόβο θεοῦ. Ὁ ἱστορικός Πλούταρχος σέ ἐπιστολὴ του πρὸς Κολλῶτην Ἐπικούρειον γράφει: «... *ἀνιέρων δέ πόλεως καί ἀθέρων μὴ χρωμένης εὐχαΐς, ... οὐδεὶς ἐστίν, οὐδ' ἔσται γεγωνῶς θεατῆς*»⁹.

Ὁ δέ Ἄπ. Παῦλος στήν περίφημη ὁμιλία του ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου εἶπε τοῦτα τό κολακευτικὰ λόγια στήν ἀρχὴ γιὰ τούς Ἀθηναίους: «... *ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ*»¹⁰. Δηλαδή, Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, βλέπω ὅτι εἴσθε ἀπό πάσης ἀπόψεως πολὺ θρησκοί.

Ἡ θρησκεία εἶναι βασικὸ στοιχεῖο πολιτισμοῦ τοῦ κάθε ἔθνους. Μιά ἀλήθεια πού εἶχε τονίσει (1985) καί ὁ ἐπιφανὴς Κινέζος Ἀκαδημαϊκὸς Ζάο Φουζάν: «*Ἡ θρησκεία ἀποτελεῖ μέρος τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ κάθε ἔθνους... Ἡ φιλολογία, ἡ τέχνη, ..., ἡ φιλοσοφία, ἡ ἠθικὴ, τὰ ἤθη καί τὰ ἔθιμα κάθε λαοῦ δέχονται μεγάλη ἐπίδραση ἀπὸ τὴ θρησκεία. Γι' αὐτὸ χαρακτηρίζοντάς την σάν ὄπιο τῶν λαῶν κάνουν μεγάλο ἐπιστημονικὸ λάθος*»¹¹. Γι' αὐτὸ, βλέποντας οἱ μαθητές καί τὰ ἱερά τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τῶν προγόνων μας, καταλαβαίνουν πλέον καλύτερα τήν ἱστορία ἀλλὰ καί προβληματίζονται στό θέμα

8. Ἐχει καθιερωθεῖ νά λέγεται ὅτι ἡ ὀνομαστή αὐτὴ φράση ἀνήκει στόν Λατίνου σατυρικό ποιητὴ Τουβενάλιο (1^{ος} - 2^{ος} αἰῶ. μ.Χ.). Τό πλήρες χωρίο τοῦ λατίνου ποιητῆ ἔχει ὡς ἑξῆς: «*orandum est ut sit mens sana in corpore sano*» πού σημαίνει «*εὐκταῖον* (θά ἦταν) εἶναι νά ὑπάρχει ὑγιής νοῦς εἰς ὑγιές σῶμα» (Juvenal. Sat. X. 356). Βλέπε καί Μιχ. Ἰατροῦ, *Πόθεν καί διατί*, Εἰδικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, Ἀθήνα 1972, σελ. 488-489. Εἶναι κατ' ἄλλους «*ἀνακρίβεια καί ἀδικία γιὰ τὴ θεωρούμενη πατριότητα. Γιατί ὁ Γιουβενάλης ἀπλῶς μετέφρασε τό δικό μας πατέρα τῆς Ἰατρικῆς Ἱπποκράτη τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνα*» (Γιῶργου Μητσόπουλου, *Λεξικὸ Παροιμιακοῦ Λόγου*, ἐκδ. Ἐπικαιρότητα, Ἀθήνα 1999, σελ. 123-124).

9. 1125-1126 παρ. 31.

10. Πράξ. Ἀποστ. 17, 22.

11. Ἐφημ. «*ΤΟ ΒΗΜΑ*», 10-4-85.

«θρησκεία» ἢ καί ἐνισχύεται τό θρησκευτικό τους συναίσθημα, τοῦ ὁποῖου τήν καθολικότητα καί ψυχική ἀναγκαιότητα συνειδητοποιοῦν, ἀφοῦ τήν βλέπουν ἀποτυπωμένη καί στά ἀρχαῖα θρησκευτικά μνημεῖα.

ε. Ἀνώτατα Πνευματικά Ἰδρύματα (λ.χ. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Κεντρικό Πανεπιστήμιο, Μετσόβιο Πολυτεχνεῖο, καθώς καί ἄλλα τμήματα Α.Ε.Ι. πού εἶναι διάσπαρτα σέ πολλές πόλεις τῆς πατρίδας μας). Εἶναι οἱ «Ναοί» τοῦ Πνεύματος, τῆς Παιδείας καί τοῦ πολιτισμοῦ.

στ. Ἰνστιτούτα (λ.χ. Παστέρ, στά πλαίσια μαθημάτων Βιολογίας). Θά γνωρίσουν ἐπίσης οἱ μαθητές ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἐπιστήμονες πού ἐργάζονται γιά τήν υγεία καί τό καλό των συνανθρώπων μας, μάλιστα μέ πνεῦμα θυσίας, ἀφοῦ κινδυνεύει πολλές φορές ἡ ζωή τους ἰδιαιτέρως στά ἐρευνητικά αὐτά μικροβιολογικά κ.ἄ. ἐργαστήρια.

ζ. Παλαιά κτήρια Κλασικά καί Νεοκλασικά. Π.χ. τό οἶκημα στήν Πλάκα (Ἀθηνῶν) πού χρησιμοποιήθηκε ὡς πρῶτο Πανεπιστημιακό κτίριο καί τόσα ἄλλα σ' ὅλες τίς μεγαλοπόλεις καί σέ χωριά τῆς πατρίδας μας. Ἔρχονται οἱ μαθητές σέ ἐπαφή μέ παλαιότερο πολιτισμό πού ἐκδηλώνε-

ται ἀρχιτεκτονικά καί σ' αὐτά τά κτήρια, τά ὁποῖα γιά νά διατηρηθοῦν, τά «ἀναπαλαιώ-ναι» ἡ Πολιτεία, ὅπως συνήθως ἐπεκράτησε νά λέγεται ἡ ἐπισκευή, ἡ συντήρηση καί ἡ ἀποκατάστασή τους στήν ἀρχική τους ὄψη καί κατάσταση.

η. Ἡ Βουλή τῶν Ἑλλήνων. Μπαίνουν οἱ μαθητές στό πνεῦμα τῆς πολιτικῆς ζωῆς καί τῆς δημοκρατίας· παίρνουν μιά ἰδέα γιά τό πῶς λειτουργεῖ ἀποκομίζον, παρακολουθώντας μάλιστα μιά σύνοδο τοῦ Κοινοβουλίου, μιά συζήτηση, καί θετικά καί ἀρνητικά στοιχεῖα· τέλος, καταθέτουν τίς ἀπόψεις τους, ὅταν καλοῦνται ὡς «Βουλή τῶν Ἐφήβων», γιά τήν καλύτερη λειτουργία τοῦ Κοινοβουλίου καί τήν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τοῦ λαοῦ καί δείχνουν μέ τόν τρόπο τους καί ὑπόσχονται, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι νέοι μας ὅτι «*ἐμεῖς θά γίνουμε πολύ καλύτεροί σας*».

θ. Ἐργασιακοί χώροι. Τέτοιοι εἶναι: Βιομηχανίες, Βιοτεχνίες, ἐπιχειρήσεις μέ αὐτοματισμούς, τυπογραφεῖα, πιεστήρια ἐφημερίδων καί περιοδικῶν, Ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί, ἐργοστάσια, οἰνοποιεῖα καί ἄλλοι πολλοί. Ἐπιβάλλεται ἡ ἐπίσκεψη καταρχάς καί μέσα στά πλαίσια τοῦ Σχολικοῦ Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ (ΣΕΠ) τῶν μαθητῶν.

Ἐπενθυμίζουμε στούς συνδρομητές καί συνδρομήτριες τοῦ περιοδικοῦ μας,

τήν ἀνανέωση τῶν συνδρομῶν τους,

ὥστε νά συνεχιστεῖ ἡ ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ μας.

Ἡ καταβολή μπορεῖ νά γίνει στά κατά τόπους βιβλιοπωλεῖα τῆς «ΖΩΗΣ» ἢ στούς ἀντιπροσώπους.

Ἄν ἡ συνδρομή καταβληθεῖ μέσω ἠλεκτρονικῆς πληρωμῆς νά σημειώνεται τό ὄνομα τοῦ συνδρομητῆ.

Ἐπίσης, νά ἐνημερώνετε στό e-mail πού ἀναγράφεται στό ἐξώφυλλο ὥστε νά γίνεται ὁ ἔλεγχος, δεδομένου ὅτι οἱ Τράπεζες δέν ἐνημερώνουν.

Τό IBAN γιά τραπεζική πληρωμή (Τράπεζα Eurobank) εἶναι:

GR 8002602010000930100366731

Αυτοί οι χῶροι, ὅμως, βοηθοῦν τὰ παιδιά νά γνωρίσουν καί τόν σύγχρονο ὕλικο-τεχνικό πολιτισμό καί νά καταλάβουν ὅτι ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα καί ἐκπληκτικά προϊόντα πού ἀπολαμβάνουν, ξεκινοῦν ἀπό κάποιες ἄμορφες ὕλες τίς ὁποῖες ἐπεξεργάζεται ὁ ἄνθρωπος μέ τὰ σύγχρονα μηχανήματα, γιά νά φθάσουν σ' αὐτόν καί νά τὰ χρησιμοποιήσει εἴτε γιά τίς ἀνάγκες του, εἴτε πρὸς τέρψιν, εἴτε πρὸς διευκόλυνση τῶν συνθηκῶν ζωῆς του.

Μιλᾶνε, λοιπόν, ὅλα ἀπό μόνα τους γιά τήν καταπληκτική πρόοδο τῶν συγχρόνων μέσων παραγωγῆς.

Καί ὅλα αὐτά βέβαια μέσα ἀπό τόν ιδρώτα τοῦ προσώπου τοῦ ἀνθρώπου.

Πληροφοροῦνται τὰ παιδιά γιά τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα καί τίς συνθῆκες ἐργασίας σέ μικρές καί μεγάλες ἐπιχειρησιακές μονάδες. Ὀφελοῦνται, ἀκόμη, στόν ἐπαγγελματικό τους προσανατολισμό.

Καλόν θά εἶναι νά ζητοῦμε τή βοήθεια καί ἐνημέρωση ἀπό εἰδικούς τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων λ.χ. ΔΕΗ, ΟΤΕ, Ναυπηγείων κ.ἄ.

1. Ὁμορφα καί ἐνδιαφέροντα φυσικά τοπία (ὕπαιθροιοι ὁμορφοί χῶροι). Μέ τίς ἐπισκέψεις καί περιπάτους τῶν μαθητῶν σέ τόπους ὁμορφους, μαγευτικούς καί γεμάτους ἀπό σπάνιους γεωφυσικούς καί γεωλογικούς θησαυρούς, ὠφελοῦνται διπλά: Διδάσκονται καί ψυχαγωγοῦνται ταυτόχρονα.

Ἡ ὁμορφιά ἐνός ἀπέραντου δάσους δίνει στά παιδιά ἐρέθισμα ἀλλά καί εὐκαιρία νά μελετήσουν τὰ δέντρα, τὰ φυτά, τὰ ζῶα καί τὰ πτηνά, πού θά ὑπάρχουν σίγουρα ἀνάμεσα στά δέντρα καί τούς θάμνους, γιατί ἀποτελοῦν τό καταφύγιό τους καί εἶναι τόπος ἐπιβίωσής τους.

Νά θαυμάσουν καί νά ἐντυπωσιαστοῦν ἀπό τήν ὁμορφὴ καί ἀπείρου φυσικοῦ κάλλους Δημιουργία τοῦ Θεοῦ, τήν ὠραία κατὰ πάντα Φύση, μέ τήν ποικιλία πολύχρωμων λουλουδιῶν κατὰ τήν ἐποχή

τῆς Ἀνοιξeos, καθώς καί τό κελάδημα τῶν πουλιῶν καί τό χαρακτηριστικό τραγοῦδι τῶν τζιτζικιών.

Εἶχε δίκιο ὁ μέγας Τεράρχης Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος πού παραστατικότερα πρότεινε: «*Εἰ βούλει ψυχαγωγεῖσθαι, βάδιζε εἰς παραδείσους, ἐπί παραρρέοντα ποταμόν καί λίμνας· καταμάνθανε κήπους, ἄκουε τετίγων (τζιτζικιών) ἀδόντων*»¹².

Ἀκόμη, χῶροι μέ ἀσυνήθιστα πετρώματα, καταρράκτες, ἰδιόμορφα ἐδάφη κ.ἄ. ἐρεθίζουν τό μυαλό τοῦ μαθητῆ, γιά νά γνωρίσει τὰ θαυμάσια τῆς Δημιουργίας, νά ἐμπεδώσει ὅσα ἔμαθε σχετικά μέ τὰ μαθήματα γεωλογίας καί γεωγραφίας καί νά ἀφορμηθεῖ γιά μεταφυσικούς προβληματισμούς καί φιλοσοφικές ἐνατενίσεις (ποιός, γιατί, πῶς...).

Ἄν τύχει μάλιστα νά ὑπάρχουν καί ἀγροτικοί οἰκισμοί μέ παραδοσιακά κτίσματα ἢ κτηνοτροφικές καλύβες (λ.χ. Σαρακατσάνικες), μέ τή δική τους ἰδιόρρυθμη «ἀρχιτεκτονική», τότε βοηθοῦνται οἱ μαθητές γιά μελέτη λαογραφικῶν στοιχείων καί λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς σπιτιῶν.

Στό ἴδιο πνεῦμα βέβαια πραγματοποιοῦνται καί οἱ σχολικές ἐκδρομές (ἡμερήσιες, πολυήμερες), μέ σκοπό τήν μόρφωση καί ψυχαγωγία τῶν παιδιῶν, ὅταν φυσικά εἶναι καλά ὀργανωμένες καί ὑπηρετοῦν τούς συγκεκριμένους στόχους.

Ταπεινά φρονοῦμε ὅτι, ὅταν δέν ἐκπληρώνουν τόν προορισμό τους, δηλαδή γνωριμία μέ τήν πολιτιστική κληρονομιά καί τήν ἀληθινή ψυχαγωγία, νά μή πραγματοποιοῦνται οἱ ἐκδρομές αὐτές. Ὁ χρόνος αὐτός νά διατίθεται γιά κάποιες πολιτιστικές ἐκδηλώσεις μέσα στό σχολεῖο.

**Ἡ συνέχεια καί τό τέλος
στό ἐπόμενο τεῦχος**

12. Ἰ. Χρυσόστομου, Ὁμιλ. ΛΖ' εἰς Ματθ. καί Ρ.Γ. 57, 428 καί Ε.Π.Ε. 10,594.

1821-2021

200 Χρόνια

ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟ '21

Τῆς Συντάξεως

Ἔχοντας ὡς λαὸς τὴν εὐλογία νά ζοῦμε καὶ νά τιμοῦμε τὸ 2021 τὴν ἐπέτειο τῶν 200 ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ ξεσπκωμοῦ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων, εἶναι χρήσιμο νά θυμηθοῦμε τὴν συμμετοχὴ τῆς Ἐκκλησίας μας, τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐπιφανῶν στελεχῶν τῆς ἀνεξαρτήτως ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος-στὴν προετοιμασία τοῦ ἀγῶνα αὐτοῦ.

«Ἡρωικὴ λεγεῶνα»

Εἶναι ἀναμφισβήτητη ἱστορικὴ ἀλήθεια ὅτι Ἐκκλησία καὶ λαὸς σ' ὅλη τὴ μακραίωνη τουρκικὴ σκλαβιά μαζί πορευτήκαν καὶ ἀγωνίστηκαν γιὰ τὴ λευτεριά τοῦ Γένους.

Τὸν 16^ο αἰῶνα ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Β' παρατηρεῖ: «εἰ καὶ δουλεῖα τὸ γένος ἡμῶν ὑπέπεσεν, ἀλλ' εὐσεβεία ἀνένευσε, καὶ μένει κηρύττον τὴν εὐσέβειαν»¹.

Οἱ ὑπηρεσίες τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ ὑπόδουλο Γένος, δέν ἦταν μονάχα προσφορά λόγων. Ἀλλὰ πρὸ πάντων προσφορά πράξεων καὶ αὐτοθυσίας. Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ ἐπώνυμους Μητροπολίτες ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μιὰ ὀλόκληρη στρατιὰ ἀπλῶν ἱερέων καὶ μοναχῶν, πού μέ τά φωτισμένα λόγια τους

1. Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανοῦ, ἐπιστολὴ πρὸς Δαβίδ Χυτραῖον, παρὰ: Κ.Ν. Σάθα, Βιογραφικὸν σχεδιάσμα περὶ τοῦ πατρ. Ἱερεμίου, τυπ. Α.Κτενᾶ & Σ. Οἰκονόμου, ἐν Ἀθήναις 1870, σελ. μβ, Βακαλόπουλος Ἀπ., Ἱστορία τοῦ Ν. Ἑλληνισμοῦ, τ. Β' Τουρκοκρατία, Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 302.

καὶ πρὸ πάντων μέ τὴ χριστιανικὴ ζωὴ τους στήριξαν κλονισμένες συνειδήσεις, ἐπανεφέροντο στὸ δρόμο τοῦ Χριστοῦ ἄλλους πού εἶχαν ἀπὸ φόβο ἀλλαξοπιστήσει, ἔφτασαν μέχρι τὸ μαρτύριο. Δέν πρέπει νά λησμονοῦμε ὅτι σύμφωνα μέ τούς ὑπολογισμούς πάνω ἀπὸ 10.000 κληρικοὶ θανατώθηκαν στὴν περίοδο τῆς τουρκικῆς σκλαβιάς!

Τὴν ἀνεκτίμητη καὶ ἀθόρυβη αὐτὴ προσφορά τῆς Ἐκκλησίας ἔρχονται σήμερα μέ τὸ ἀδιάσειστο ἐπιστημονικὸ τους κύρος νά τὴν ἐπιβεβαιώσουν διακεκριμένοι ἐρευνητὲς ἱστορικοί:

Μεταξύ αὐτῶν, ὁ ἱστορικὸς Διονύσιος Κόκκινος σημειώνει ὅτι: «Ὁ Κλήρος ὑπῆρξε καὶ ὁ ὀδηγὸς τοῦ ἔθνους καὶ τὸ στήριγμά του. ... Οἱ αὐτοθυσιασθέντες χάριν τοῦ ἔθνικοῦ καθήκοντος κληρικοί, καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας, εἶναι τόσο ὥστε ἀποτελοῦν ἡρωικὴν λεγεῶνα»².

Ἐκκλησία καὶ Παιδεία

Ἀπὸ παντοῦ ἀκούγονται οἱ ἀπελπισμένες φωνές τῶν λογίων, παρακολουθώντας τὴν κατάπτωση τοῦ Γένους.

Ὁ λόγιος Ἀνδρόνικος Κάλιστος, κατανοώντας τὴν κατάσταση θρηνεῖ λίγο μετὰ τὴν Ἄλωση: «Ὡ σκέλιλοι νέοι, τίς ἡμῖν χαριεῖται κατωρθωκόσιν, ἢ παδεύσει καλῶς ποιῶν ἀμελοῦντας; ὁ γὰρ κοινὸς ἡμῶν προμηθεὺς ἀπώλετο

2. Κόκκινος Διον., Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ἐκδ. Μέλισσα, Ἀθήναι 1974^ο, τ. Α', σελ. 27.

φεῦ! Ἀλόγοι πάντως ἐπιτηδεύμασι χρώμενοι, τὸν ἐξῆς μοχθηρῶς διανύσωμεν βίον,...ἽΩ παῖδες ἄθλιοι οἳ τε ὄντες καὶ ἐσόμενοι, τίς ὑμᾶς θρέψει καὶ παιδαγωγήσει, καὶ τὸ δέον διδάξει τῆς κοινῆς τροφῆς καὶ διδασκάλου φθαρείσης; Συβῶνται πάντως ἔσεσθε καὶ βουκόλοι, καὶ πέτρας καὶ ὄρη καὶ κρημνούς ἔξετε πόλιν»³.

Ἀμέσως, ὅμως, μετὰ τὴν πρώτη παραζάλη πού προκάλεσε ὁ κατακτητής, ἡ Ἐκκλησία πῆρε τὴν πρωτοβουλία καὶ γιὰ τὴ μόρφωση καὶ τὴν παιδεία τοῦ λαοῦ. Χαρακτηριστικό εἶναι πῶς ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος, τὸν ἐπόμενο χρόνο κιόλας ἀπὸ τὴν Ἄλωση, συγκέντρωσε πολλούς κληρικούς

**«Εἶμαι ἐχθρὸς
τῆς ἀμάθειας. Μεγάλη
εἶναι ἡ ἀπογοήτευση,
ὅταν βλέπω ἐπισκόπους
καὶ ἱερεῖς βυθισμένους
στὸ σκοτάδι τῆς
ἀγραμματοσύνης»,
Κύριλλος Λούκαρις,
Οἰκουμενικός
Πατριάρχης.**

καὶ λόγιους, πού ἀπέτελεσαν τὸν πρώτο ἐκπαιδευτικό πυρήνα τοῦ Πατριαρχικοῦ Φροντιστηρίου, πού ἀργότερα ἐξελίχθη στὴν περίφημη Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή.

Ἀνάλογα μέ τίς δυνατότητές της ἡ Ἐκκλησία κινήθηκε δραστήρια μέ δική της πρωτοβουλία. Ἔτσι, σέ πολλές περιοχές τοῦ

ἐλλαδικοῦ χώρου, συναντᾶμε μονοτάξια σχολεῖα, προσαρτημένα στὴν Ἐκκλησία. Τὰ «κρυφά σχολεῖα» –μέ μοναδικό δάσκαλο τὸν παπά, πού τοὺς μάθαινε γραφὴ κι ἀνάγνωση. Καὶ τὸ πιὸ σημαντικό, μεταγίγιζε στὶς ἄπλαστες παιδικές ψυχές, τὰ νάματα τῆς πίστες στὸ Θεὸ καὶ τῆς ἀγάπης στὴν Πατρίδα. Ὅπου τύχαινε νά υπάρχουν καὶ μορφωμένοι ἱερεῖς, αὐτοὶ δίδασκαν στὰ Ἑλληνόπουλα καὶ κείμενα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Στὴν ὄλη αὐτὴ μορφωτικὴ προσπάθεια, τὴν πρώτην θέση εἶχαν οἱ Μητροπολίτες.

Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε στὰ μέσα τοῦ 16^{ου} αἰῶνα τὸν Μητροπολίτη Ἀδριανουπόλεως Ἰωάσαφ, νά γράφῃ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη στὸ δάσκαλο Ἰω. Ζυγομαλά: «Τιμῳτάτε, λογιῳτάτε, τῷ ὄντι ρήτορ, καὶ κατὰ πάντα ἡμέτερε, κύριε Ἰωάννη Ζυγομαλά...τοὺς δέ μαθητὰς πρὸς Θεοῦ μὴ ἀμέλει, ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει ἐν ἐπιμελείᾳ καὶ καθαρᾷ συνειδήσει σπούδασον»⁴, ὑποσχόμενος ὅτι σύντομα θὰ τοὺς ἀποστείλῃ γιὰ νά διαβάσουν ωραῖοτατα βιβλία.

Ἀργότερα, ὡς Πατριάρχης ὁ ἴδιος, συνέβαλε ἀκόμη πιὸ ἀποτελεσματικά στὴν ἀνόρθωση τῆς Παιδείας. Σταθμός, ὅμως γιὰ τὴν Παιδεία ὑπῆρξε τὸ ἔτος 1593, ὅταν ὁ Πατριάρχης Ἰερεμίας Β΄ καλεῖ σέ Σύνοδο τοὺς Μητροπολίτες. Ἐκεῖ ἀποφασίζουν ὅλοι οἱ Μητροπολίτες (7^{ος} κανὼν) νά φροντίσουν στὴν περιοχή τους νά ἰδρῦσουν σχολεῖα: «ὥστε τὰ θεῖα καὶ ἱερά γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι, βοηθεῖν δέ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσιν διδάσκειν καὶ τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις»⁵.

3. Migne P.G., 161, 1137-1138. (Μετάφραση): «Δυστυχισμένοι νέοι! Ποιὸς θὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν ἐκπαίδευσή σας; Ἀξιολύπητα παιδιά, σεῖς πού ζεῖτε τώρα καὶ σεῖς πού θὰ ρηθῆτε κατόπιν, ποιὸς θὰ σᾶς ἀναθρέψῃ; Ποιὸς θὰ σᾶς παιδαγωγῆσῃ καὶ θὰ σᾶς διδάξῃ αὐτὰ πού πρέπει, ἀφοῦ ἡ κοινὴ μας τροφὸς καὶ διδάσκαλος, ἡ Κωνσταντινούπολη, χάθηκε; Θὰ γίνετε ὅπως ὁποῦδήποτε βοσκοὶ καὶ ἀγελαδάρηδες, ἔχοντας γιὰ πόλη τοὺς βράχους, τὰ βουνὰ καὶ τοὺς γκρεμοὺς».

4. Βλ. Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τ. Ι΄, σελ. 373, ὄμ.: Κυριαζῆς Κωνσταντίνος, *Τὸ ἐν Ἀδριανουπόλει Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον*, Ἰούνιος 1883. ἐν: *Θρακικά* 25, 1956 (Θρακικὸ κέντρο). Ὁμ.: Μαστροκόστα-Ζέλλιου Ἐρατῶ, «Ἑλληνικά Σχολεῖα ὑψηλοῦ ἐπιπέδου λειτουργοῦν στὴ Β. Βαλκανικῆ», *Πλάτων*, τόμ. 55 (2006-2007), σελ. 272-276 ἔξ.

5. Βλ. Σάθα Ν.Κ., μν. ἔργ. σελ. 91. Σημ.: Στὸ ἔργο τοῦ Σάθα υπάρχουν δύο ἀριθμήσεις σελίδων. Στὸ πρώτο μέρος μέ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο, καὶ στὸ δεύτερο μέ ἀραβ. ἀριθμοὺς.

Στό μεταξύ, ἐμφανίζονται καί μορφωμένοι κληρικοί. Ἐχουν σπουδάσει στό ἐξωτερικό ἀλλά ἐπιστρέφουν στόν τόπο τους μέ μοναδικό σκοπό νά βοηθήσουν τή σκλαβωμένη Πατρίδα. Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε ἀπό τὴν Κρήτη τὸν Μελέτιο Πηγᾶ. Ἐχοντας κάνει στό ἐξωτερικό θαυμάσιες σπουδές, γυρίζει στήν πατρίδα μέ τὴν ἀπόφαση νά γίνῃ κληρικός καί ὡς στρατιώτης Χριστοῦ νά ἀγωνισθῇ γιά τὴν πίστη καί τὴν πατρίδα. Μέρα-νύχτα, ἐν μέσῳ φοβερῶν δυσκολιῶν, ἐργάζεται γιά τὴν ἀνύψωση τῆς Παιδείας καί τῆς Ἐκκλησίας.

Παρ' ὄλες τίς τεράστιες εὐθύνες του –ἔγινε καί Πατριάρχης Ἀλεξάνδρειας– ὁ ἴδιος διδάσκει στά παιδιά καί γράφει γι' αὐτὰ βιβλία. Ὅλη του τὴν ψυχὴ τὴ δίνει στή νέα γενιά. Εἶναι ἕνας φωτισμένος Ἱεράρχης καί δάσκαλος τοῦ Γένους. Εἶναι σέ ὄλους γνωστό, πὼς ἦταν ὁ Πατριάρχης πού ἔφερε τό 1627 ἀπό τὴν Δύση τυπογραφεῖο, πού ἦταν τό πρῶτο τυπογραφεῖο στήν Ἀνατολή γιά νά ἐκτυπῶσει βιβλία, ὄχι μόνο γιά τίς Ἐκκλησιαστικές ἀνάγκες. Εἶναι καταπληκτική ἡ θέση του.

Συνεχιστής στό ἔργο του ὁ Κύριλλος Λούκαρις. 36 ὀλόκληρα χρόνια ἀγωνίζεται γιά τὴν πνευματική καλλιέργεια τοῦ λαοῦ.

«Εἶμαι ἐχθρός τῆς ἀμάθειας. Μεγάλῃ εἶναι ἡ ἀπογοήτευση, ὅταν βλέπω ἐπισκόπους καί ἱερεῖς βυθισμένους στό σκοτάδι τῆς ἀγραμματοσύνης»⁶, ἔγραφε μέ παράπονο.

Μά τέτοιοι δυναμικοί ἡγέτες δέν ἄρσαν στους Τούρκους. Ἐτσι, μέ κάποιο πρόσχημα τὸν συλλαμβάνουν γιά νά τὸν ὀδηγήσουν τελικά στήν ἀγχόνη.

Εἶναι ὁ πρῶτος ἐθνάρχης πού πεθαίνει μέ μαρτυρικό θάνατο, τό 1638. Γιά ν' ἀκολουθήσῃ, μετὰ ἀπὸ 11 χρόνια, ὁ Πατριάρχης Παρθένιος πού τὸν πνίγουν στήν

Προποντίδα... Κι ἄλλοι, κι ἄλλοι μετὰ..., 14 συνολικά Πατριάρχες!

Δάσκαλοι τοῦ Γένους

Στόν 18^ο αἰῶνα ἔχουμε μιά σημαντική ἀναμόρφωση τῆς Παιδείας. Τυπώνονται ἐπιστημονικά βιβλία. Λειτουργοῦν Σχολές μέ ὀργανωμένο πρόγραμμα καί ἀξιόλογους δασκάλους. Ἐτσι μέ πολλή ἱκανοποίηση ὁ μοναχός καί λόγιος **Καισάριος Δαπόντες**, γράφει: «Καθὼς οἱ θησαυροὶ καί οἱ πολῦτιμοὶ λίθοι βρίσκονται στους κόλπους τῆς γῆς καί τὰ μαργαριτάρια στό βάθος τῆς θάλασσας καί οἱ ἐρευνῶντες τὰ βρίσκουν καί εὐφραίνονται, ἔτσι καί αὐτοὶ πού μελετοῦν τὰ βιβλία, βρίσκουν σ' αὐτὰ θησαυρούς καί πολῦτιμους λίθους καί πνευματικά μαργαριτάρια»⁷.

Ἀνάμεσα σ' ἄλλους πολλούς, δύο πρωτεργάτες τῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης τοῦ Γένους, στόν 18^ο αἰῶνα εἶναι ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης καί ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης.

Κι οἱ δύο ὑπῆρξαν τῷ πνεύματι ζέοντες κληρικοί, μέ ζωντανή τὴν πίστη καί τὴν ἀγάπη τους στό Χριστό. Ἀλλά παράλληλα καί μεγάλοι δάσκαλοι τοῦ Γένους.

Ὁ Εὐγ. Βούλγαρης ἔχει χαρακτηριθεῖ ὡς μεγαλοφυΐα. Δίδασκε Φιλοσοφία, Μεταφυσική, Ἀστρονομία, Θεολογία στίς Σχολές στά Γιάννενα, στήν Ἀθωνιάδα, στήν Κωνσταντινούπολη. Εἶναι ὁ πρῶτος εἰσηγητής τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καί τῆς νεώτερης Φιλοσοφίας στήν Ἑλλάδα.

Ὁ Νικηφ. Θεοτόκης, ἱερομόναχος καί μετὰ ἀρχιεπίσκοπος Σλαβωνίου καί Χερσῶνος, φίλος καί συμπατριώτης τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη, ἐπιστρέφει ἀπὸ τίς σπουδές του στό ἐξωτερικό «σάν ἕνα πλοῖο φορτωμένο μέ πολῦτιμες πέτρες καί κοσμήματα καί σάν ἀετός πού πεταεῖ στίς ὑψηλότερες σφαῖρες τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν».

Διδάσκει Φιλοσοφία, Μαθηματικά, Φυ-

6. Βλ. ἐπίσης «εἶμαι ἐχθρός τῆς ἀμάθειας. Μεγάλῃ ἀπογοήτευση μοῦ προκαλεῖ τό γεγονός ὅτι οἱ ἱερεῖς μας εἶναι βυθισμένοι στήν ἀμάθεια», ἐπιστ. Κυρίλλου πρὸς Uyttebogaert (1610) στοῦ: Χατζηναντωνίου Γ., *Ἡ θρησκευτική μεταρρύθμιση τοῦ 16^{ου} αἰῶνα*, σ.λ., Λόγος, 1995.

7. Πρβλ. Σάθα Κ., *Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη*, τ. Γ', ἐν Βενετία, Τύποις τοῦ Χρόνου, 1872, σ. μ3.

1821-2021

200 Χρόνια

από την Έπανάσταση

σική. Ό βαθύς του πόθος είναι νά έργασεῖ γιά τήν Ἐκκλησία καί τήν Παιδεία. Ἐλεγε χαρακτηριστικά: «*Ἡ ἀρετή, ὅταν τιμᾶται, αὐξάνει, πολλαπλασιάζεται καί εἰς πολλούς μεταδίδεται.*»

Ἐγραψε σπουδαῖα ἐπιστημονικά βιβλία, ἀλλά καί ἐκκλησιαστικά, τά περίφημα «*Κυριακοδρομιά*» του πού ἔθρεψαν γενιές καί γενιές, στηρίζοντας τίς ψυχές στή μοναδική ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου.

Πολλοί, πάμπολλοι οἱ κληρικοί λόγιοι, δάσκαλοι τοῦ Γένους, ὁ Χρῦσανθος Νοταρᾶς, ὁ Βενιαμίν Λέσβιος, Ἄνθιμος Γαζής...

Ὅνομαστές καί οἱ Σχολές στά Ἀμπελάκια, Γιάννενα, Μεσολόγγι, Κοζάνη, Δημητσάνα, Πάτμο, Κρήτη, Χίο..., ὅπου κατὰ τό πλεῖστον διδάσκουν ὡς καθηγηταί, κληρικοί, μεγάλοι δάσκαλοι τοῦ Γένους, ὅπως αὐτοί πού προαναφέραμε...

Χαρακτηριστικά ὁ Κων. Σάθας, πού κατ' ἐξοχήν ἀσχολήθηκε μέ τήν περίοδο τῶν τελευταίων αἰῶνων τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀναφέρει: «*Ἐκ τῶν ὑπέρ τῶν 1.500 ἀνδρῶν οἵτινες ἤκμασαν εἰς τά Γράμματα ἀπό τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν μεταπελευθερωτικῶν χρόνων περισσότεροι τῶν δύο τρίτων (2/3) ἦταν κληρικοί*»⁸.

* * *

8. Βλ. σχετ., Παρασκευαῖδη Χριστοδούλου, (†) πρ. Ἀρχ. Ἀθηνῶν, Μελέτιος Πηγᾶς, www.myriobiblos.gr/texts.

Ἄν τό Γένος μας ἄντεξε 400 ὀλόκληρα χρόνια κάτω ἀπό τόν τουρκικό ζυγό, χωρίς ψυχικά νά ἀλλοιωθῆ, εἶναι ἀναμφισβήτητο γεγονός ὅτι σέ ἓνα μεγάλο μέρος αὐτό τό χρωστáει στήν Ἐκκλησία πού τοῦ ἀναζωπύρωνε τήν πίστη καί τοῦ ἀνοίγε συγχρόνως καί τούς εὐρεῖς ὀρίζοντες τῆς Παιδείας. Πληρώνοντας πολλές φορές καί μέ τήν ἴδια τή ζωή τους αὐτή τήν προσφορά.

Ἔτσι, ὅταν σήμανε ἡ μεγάλη μέρα τοῦ τελικοῦ ξεσπκωμοῦ τό 1821, ὄλο τό Ἔθνος βρέθηκε ἔτοιμο καί ὁμόψυχα ἀγωνίστηκε «*γιά τοῦ Χριστοῦ τήν πίστη τήν ἀγία καί τῆς Πατρίδος τήν ἐλευθερία.*»

Νά, τί γράφει στά «*Ἐνθυμήματά*» του ὁ Κασομούλης πού ἔζησε ἀπό κοντά τόν ξεσπκωμό τοῦ 1821: «*ὁ χαρακτήρ καί τά ἔθιμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ μετά τήν πτώσιν τοῦ Βασιλείου μας ἐδιατηρήθησαν ὑπό τήν ἐπαγρύπνησιν τοῦ κλήρου μας καί τῶν διαφόρων πεπαιδευμένων τοῦ Ἔθνους μας καί διά τῆς κοινῆς εὐλαβείας πρὸς τήν ἀγίαν ἡμῶν θρησκείαν*»⁹. Καί ὅπως ἀλλοῦ τό διατυπώνει: «*Τό θρησκευτικό πνεῦμα ριζωμένο στούς Ἕλληνες χρωμάτισε τόν πόλεμο τῆς Ἀνεξαρτησίας. Κοινός ὁ σκοπός. Γι' αὐτό καί ἀνώτεροι καί κατώτεροι κληρικοί, ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ!*»

Νά γιατί σύγχρονοι ἱστορικοί μελετητές συμπεραίνουν:

«*Κάθε θρίαμβος τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους εἶναι καί θρίαμβος τῆς ὀρθῆς πίστεως καί τῆς Ἐκκλησίας. Γιατί, πραγματικά, ἡ Ἐκκλησία ἔγινε ἡ σανίδα τῆς σωτηρίας καί ἡ ἀγκυρα τῆς ἀσφάλειας τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων*»¹⁰.

9. Κασομάλης Νικ., *Απομνημονεύματα τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων 1821-1823 (Στρατιωτικά Ἐνθυμήματα)*, ἐκδ. Κοσμάδακη, Ἀθήνα, x.x., τ. Α', σελ. 1.

10. Πρωτ/ρου Βάκαρου Δημητρίου, «*Ἠπειρος, Περιοδική ἔκδοσι, ἐν: Ἠπειρωτικῆ Ἔστια, Θεσσαλονίκη, ἐτ. Η', τ. 1/1985.*»

Η ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΤΟΥ ΗΘΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Άγιου Γωάννου του Χρυσοστόμου

«Τίνος δέ ἔνεκεν ὅλως ἐν τῇ διανοίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ κριτὴν οὕτω διηνεκῶς ἐγρηγοῦσα καὶ νήφοντα κατέστησεν ἡμῖν ὁ Θεός; Τὸ συνειδὸς λέγω. **Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδεὶς δικαστὴς οὕτως ἄγρυπνος ἐν ἀνθρώποις, οἷον τὸ ἡμέτερον συνειδὸς.** Οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν δικασταὶ καὶ ὑπὸ χρημάτων διαφθείρονται καὶ κολακείαις χαννοῦνται καὶ διὰ φόβον καθυποκρίνονται· καὶ πολλὰ ἕτερα ἔστι τὰ λυμαινόμενα τὴν ὀρθὴν ἐκείνων ψῆφον· τὸ δὲ τοῦ συνειδὸτος δικαστήριον οὐδενὶ τούτων εἴκειν οἶδεν· ἀλλὰ κἂν χρήματα δῶς, κἂν κολακείας, κἂν ἀπειλήσῃς, κἂν ἕτερον ὁ, ποιῶν ἐργάσῃ, δικαίαν ἐξοίσει τὴν ψῆφον κατὰ τῶν ἡμαρτηκώτων λογισμῶν καὶ αὐτὸς ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐργασάμενος αὐτὸς ἑαυτὸν καταδικάζει, κἂν μηδεὶς ἕτερος κατηγορῇ. Καὶ οὐκ ἄπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καὶ διὰ παντὸς τοῦ βίου τοῦτο ποιῶν διατελεῖ· κἂν πολὺς παρέλθῃ χρόνος, **οὐδέποτε ἐπιλήσεται τῶν γεγεννημένων,** ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ γίνεσθαι τὴν ἁμαρτίαν καὶ πρὶν γενέσθαι καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι σφοδρὸς ἐφέστηκεν ἡμῖν κατηγορος, καὶ μάλιστα μετὰ τὸ γενέσθαι. Ἐν μὲν γὰρ τῷ πράττειν τὴν ἁμαρτίαν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς μεθύνοντες οὐκ οὕτως αισθανόμεθα· ἐπειδὴν δὲ γέννηται καὶ λάβῃ τέλος, τότε δὴ μάλιστα, τῆς ἡδονῆς σβεσθείσης ἀπάσης, τὸ πικρὸν τῆς μετάνοιας ἐπεισέρχεται κέντρον» (Migne P.G. 48, 1011-1012).

Μετάφραση

«Ἀλλὰ γιὰ ποῖο λόγο ὁ Θεὸς ἔβαλε μέσα στὴ διάνοιά μας ἕναν τόσο ἄγρυπνο κριτὴ καὶ μέ πνευματικὴ διαύγεια; Μιλῶ γιὰ τὴ συνείδηση. Πράγματι, δέν ὑπάρχει, δέν ὑπάρχει, λέγω, ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους κανένας δικαστὴς τόσο ἄγρυπνος, ὅσο ἡ συνείδησή μας. Γιατί οἱ δικαστὴς καὶ διαφθείρονται ἀπὸ τὰ χρήματα καὶ ἐξαπατοῦνται μὲ τίς κολακείες καὶ ὑποκρίνονται ἐξαιτίας τοῦ φόβου· καὶ πολλὰ ἄλλα ὑπάρχουν, πού καταστρέφουν τὴν ὀρθὴ ἀπόφασή τους. Τὸ δικαστήριον ὅμως τῆς συνείδησης, δὲ γνωρίζει νὰ ὑποχωρεῖ σὲ τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ἀλλὰ, καὶ ἂν δώσεις χρήματα καὶ ἂν κολακίσεις καὶ ἂν ἀπειλήσεις καὶ ἂν κάνεις ὀτιδήποτε ἄλλο, θὰ βγάλει δίκαιη τὴν ἀπόφαση ἐναντίον τῶν ἁμαρτωλῶν σκέψεων καὶ αὐτὸς πού ἔκανε τὴν ἁμαρτία, καταδικάζει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του, κι ἂς μὴν τὸν κατηγορεῖ κανεὶς ἄλλος. Καὶ ὄχι μία ἢ δύο φορές, ἀλλὰ πολλές φορές καὶ σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ κάνει τὸ ἴδιο. Καὶ ἂν περάσει πολὺς χρόνος, ἡ συνείδηση ποτὲ δὲ θὰ λησμονήσει αὐτά πού ἔχουν γίνε ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνεται ἡ ἁμαρτία καὶ πρὶν γίνε καὶ ἀφοῦ γίνε, στέκεται ἀπέναντί μας σάν αὐστηρὸς κατηγορος, καὶ μάλιστα μετὰ τὴ διάπραξη τῆς ἁμαρτίας. Γιατί τότε πού κάνουμε τὴν ἁμαρτία, ἐπειδὴ εἴμαστε μεθυσμένοι ἀπὸ τὴν ἡδονή, δέν αισθανόμαστε τόσο πολὺ τὴ φωνὴ τῆς ὅταν ὅμως γίνε ἡ ἁμαρτία καὶ τελειώσει, τότε λοιπόν, ἀφοῦ σβῆσει ὅλη ἡ ἡδονή, εἰσορμᾷ τὸ πικρὸ κεντρί τῆς μεταμέλειας.»

ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τοῦ κ. **Δημητρίου Γ. Μπράνη**, πρ. Σχολικού Συμβούλου,
Νομικοῦ, Δημοσιογράφου

A.

Σέ ἐφαρμογή ἑνός παγκοσμίου προγράμματος, ἐτέθησαν διάφορες ἐρωτήσεις σέ μαθητές διαφόρων Σχολείων ἀνά τόν κόσμο. Παραθέτουμε κάποιες ἐνδεικτικές ἀπαντήσεις, πού θά μᾶς βοηθήσουν στήν ἐξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων.

1. Μαθήτρια ἀπό τό Περού εἶπε: «Τό σχολεῖο διδάσκει γνώσεις καί ἠθική. Τό Σχολεῖο μορφώνει τόν ἄνθρωπο. Καλλιιεργεῖ τήν ψυχή του. Ἀναπτύσσει τό πνεῦμα του. Τοῦ παρέχει δυνατότητες γιά τή ζωή του. Μοῦ ἀρέσει τό σχολεῖο. Γιά νά πάω στό σχολεῖο, πηγαίνω πεζή, μέ τή συνοδεία τῆς μητέρας μου, στό σημεῖο –κάνω μισή ὥρα– ἀπό τό ὁποῖο περνάει τό λεωφορεῖο καί γυρίζω πεζή στό σπίτι μου ἀπό τό σημεῖο ἐκεῖνο, ἀπό τό ὁποῖο τό λεωφορεῖο μέ πήρε τό πρωί».

2. Ἀπό τήν Κένυα (Ναῖρόμπι) ἕνας μαθητής ἔγραψε: «Ἡ ἀνομβρία, ἡ πολλή ξηρασία φέρνει φτώχεια. Ξηραίνει τή γῆ. Τήν ἀφήνει, χωρίς σπορά. Κι' αὐτό προκαλεῖ ἔλλειψη εἰδῶν διατροφῆς. Φέρνει δυστυχία! Ἀκόμη καί θανάτους, λόγω πείνας. Τώρα, μέ τήν ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος, συμβαίνει νά βλέπουμε ξηρασίες πού δέν τίς εἶχαμε ξαναδεῖ ποτέ ἄλλοτε. Στό σχολεῖο μᾶς λένε, ὅτι γιά τήν ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος τῆς Γῆς αἰτία εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού μολύνει καί ρυπαίνει τό φυσικό περιβάλλον».

3. Ἐνας Λιθουανός μαθητής εἶπε: «Πρὶν στό σχολεῖο γινόταν ἡ διδασκαλία στή “Ρωσική Γλῶσσα”. Τώρα ἡ διδασκαλία γίνεται στή Λιθουανική γλῶσσα. Εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν προγόνων μας.

Τό σχολεῖο μᾶς δίνει γνώσεις χρήσιμες καί ὠφέλιμες γιά τή ζωή μας, ἀλλά μᾶς διδάσκει

καί τούς τρόπους καλῆς συμπεριφορᾶς, πῶς δηλαδή ὀφείλουμε νά φερόμαστε ἀπέναντι στό συνάνθρωπό μας ἀπέναντι στόν πλησίον μας.

Ἐμένα, ἐπειδή εἶμαι λίγο χοντρούλης, οἱ μαθητές μου στήν ἀρχή μέ κοροΐδευαν καί μέ περιγελοῦσαν. Σταμάτησαν, ὅμως, νά μέ περιγελοῦν καί νά μέ κοροϊδεύουν, ὅταν διαμαρτυρήθηκα στό δάσκαλό μου καί τούς ἔκανε παρατήρηση. Γίναμε ἔπειτα καί φίλοι. Μοῦ ἀρέσει πού ζῶ μέ τήν οἰκογένειά μου, μέ τούς γονεῖς μου καί τὰ ἀδελφία μου. Θέλω, ἅμα μεγαλώσω, νά παντρευτώ καί νά κάνω τρία παιδιά».

4. Μαθήτρια ἀπό τήν Νέα Ζηλανδία σημείωσε: «Στό σχολεῖο περνᾶω τόν περισσότερο χρόνο τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας.

Εἶναι δεύτερο “σπίτι” μου. Τό βλέπω καί τό ὀνειρεύομαι στόν ὕπνο μου. Μέ μαθαίνει. Μοῦ δίνει γνώσεις. Μιλάει γιά τήν Κοινωνία καί τόν κόσμο ὅλο. Μιλάει γιά τό πῶς ἔγινε ὁ κόσμος. Πῶς ἔγινε ἡ Γῆ, ὁ Οὐρανός, τὰ ἄστρα. Ἡ Κοινωνία εἶναι σύνολο ἀνθρώπων, πού συμβιώνουν καί συνυπάρχουν σύμφωνα μέ τίς ἀρχές τῆς κοινῆς συμβίωσης καί συνύπαρξης.

Κι' ὅποιος τίς παραβιάζει τίς ἀρχές αὐτές, ἔχει τήν τιμωρία τῶν δικαστηρίων. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀνεξαιρέτως εἶναι ὑποχρεωμένοι νά τηροῦν καί νά σέβονται τίς ἀρχές τῆς κοινῆς συμβίωσης καί συνύπαρξης! Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀνεξαιρέτως ὡς ἄνθρωποι, ὡς ἀνθρώπινα ὄντα, εἶναι ἴσοι μεταξύ τους. Καί ὀφείλουν νά ἀγαπάει ὁ ἕνας τόν ἄλλο, νά σέβεται ὁ ἕνας τόν ἄλλο, νά βοηθάει ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Θέλω νά σπουδάσω γιατρός, γιά νά θεραπεύω τίς ἀσθένειες τοῦ ἀνθρώπου.

Νά γίνω χρήσιμο καί ὠφέλιμο μέλος τῆς Κοινωνίας! Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νά εἶναι τριπλά χρήσιμος καί ὠφέλιμος! Χρήσιμος καί ὠφέλιμος στό ἀτομικό, οἰκογενειακό καί κοινωνικό σύνολο!».

5. Κλείνουμε από τις πολλές αναφορές με μία μαθήτριά από την Αυστρία: «*Αν μπορούσα θά απαγόρευα τή μόλυνση και τό κυνήγι. Η μόλυνση καταστρέφει τό φυσικό περιβάλλον. Μαραίνει τή Μητέρα Γῆ ! Χαλάει –ήδη τό χάλασε σέ πολύ μεγάλο βαθμό– τό κλίμα τῆς Γῆς. Αποτέλεσμα: Οί πολλές πρωτοφανείς βροχοπτώσεις και οί πολλές –οί πρωτοφανείς– πλημμύρες οί τόσο καταστρεπτικές και φονικές! Οί τόσο βλαβερές και ἐπιζήμιες στό φυσικό και κοινωνικό κῶρο! Τό χάλασμα τοῦ κλίματος ἔφερε τό Θερμοκῆπιο. Δηλαδή τή διατάραξη τῆς θερμοκρασίας τοῦ Πλανήτη. Τήν ἄνοδο κατά 3 μέ 4 βαθμούς Κελσίου τῆς θερμοκρασίας τῆς Γῆς. Τήν τήξη τῶν πάγων τῶν δύο πόλων – τό πλέον πρωτόκουστο και πρωτοφανές. Τήν ἀνύψωση τῆς στάθμης τῆς Θάλασσης. Ἔφερε τήν ἀλλοίωση τῶν φυσικῶν ὁρίων τῶν 4 ἐποχῶν.Ἔφερε τήν αἰφνιδιαστική και ἀπότομη ἀλλαγὴ τοῦ καιροῦ. Ἄλλα καιρικά φαινόμενα βλέπουμε τή μία στιγμή και ἄλλα καιρικά φαινόμενα βλέπουμε τήν ἄλλη στιγμή. Φθινόπωρο τή μία στιγμή, Χειμῶνα τήν ἄλλη στιγμή. Καιρός πρωτοφανής και πρωτόγνωρος. Ἔφερε τήν Τρύπα τοῦ Ὁζοντος!*

Ἄπ' αὐτή περνοῦν πρὸς τή γήινη ἀτμόσφαιρα ἀφιλτράριστες, οἱ ὑπεριώδεις –εἶναι βλαβερές– ἀκτίνες τοῦ Ἡλίου. Τό κυνήγι εἶναι ἔγκλημα! Φονεύονται ἐν ψυχρῶ ζῶα και πουλιά τῶν δασῶν.

Καί ἐρωτῶ ἐπίσης: Οἱ τρομοκράτες, γιατί γκρεμίζουν κτήρια και σκοτώνουν ἀνθρώπους, χωρίς νά φταῖνε; Ἀνθρώπους ἀθῶους; Θέλω ἕναν κόσμο, χωρίς τρομοκρατία. Χωρίς πολέμους, χωρίς σκοτωμούς. Θέλω ἕναν κόσμο, πού νά βασιλεύει και νά ἐπικρατεῖ ἡ εἰρήνη, ἡ ἀγάπη, ἡ χαρά, ἡ ἐντυχία. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἦρθε στόν κόσμο, γιά νά κηρύξει τήν ἀγάπη. Νά πῆ τήν περίφημη, τήν κλασσική φράση: «ΑΓΑΠΑΤΕ ΑΛΛΗΛΟΥΣ».

Εἶναι τό αἰῶνιο σύνθημα και τό αἰῶνιο κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ!

Τό ἀκοῦνε, ὅμως, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι; Τό βάζουν μέσα τους ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς Γῆς; Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Πλανήτη; Ἡ κωφεύουν; Ἡ κάνουν πῶς δέν ἀκοῦνε;».

B.

Ἀπό τά παραπάνω βγαίνει ἀβίαστα τό συμπέρασμα ὅτι τά παιδιά –οἱ μαθητές μας– εἶναι μέσα σ' ὅλα τά δρώμενα. Ἀντιλαμβάνονται πλήρως τί συμβαίνει και τί δέν συμβαίνει στόν κόσμο.

Ἐπίσης ἐκφέρουν γνώμη, ἄποψη, κρίση. Σχολιάζουν τά δρώμενα. Τά συμβάντα. Τά γεγονότα. Ἐκτός αὐτοῦ, εἶναι πασιφανές ὅτι ὀνειρεύονται ἕναν ἄλλον κόσμο.

Ἐναν κόσμο χωρίς συγκρούσεις τῶν ομάδων, τῶν λαῶν, τῶν ἔθνων. Χωρίς πολέμους. Χωρίς βία. Χωρίς τρομοκρατία. Χωρίς μόλυνση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Χωρίς πείνα και φτώχεια. Χωρίς ἀνισότητες. Χωρίς ἀδικία. Σπνειδιτοποιοῦν ὅτι ἐκτός ἀπό τήν κοσμική Παιδεία, ὑπάρχει στή ζωή τῶν ἀνθρώπων και ἡ σχέση μέ τόν Θεό. Διακατέχονται ἀπό ἠθικές ἀρχές.

Καί τό ποιό βασικό: Θέλουν ἕναν κόσμο χωρίς ἐγκλήματα. Χωρίς φόνους. Χωρίς ληστείες. Χωρίς ἀνθρωποθυσίες στό Μολῶχ τῆς ἀσφάλτου. Χωρίς δεινά. Χωρίς ἀνωμαλίες. Χωρίς ἀναστατώσεις.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τά παιδιά θέλουν νά ζοῦν σ' ἕναν κόσμο καθολικά θρησκευόμενο.

Σ' ἕναν κόσμο ἀγάπης, εἰρήνης, δικαιοσύνης. Σ' ἕναν κόσμο ἀλληλοβοήθειας και ἀλληλεγγύης. Σ' ἕναν κόσμο μέ ἀνθρωπιά. Σ' ἕναν κόσμο μέ πολιτισμό ψυχῆς. Σ' ἕναν κόσμο μέ κοινωνικότητα και ἐξωστρέφεια. Σ' ἕναν κόσμο μέ ψυχική εὐγένεια. Μέ ἦθος. Με ἀρετή. Με παιδεία. Με μὀρφωση.

Τά παιδιά, ὅπως προκύπτει, ἔχουν τή συνήθεια ἀλλά και τό θάρρος νά ἐκφράζονται ἀνεπιτήδευτα, ἀπροσποίητα, ἀνιδιοτελῶς. Ἐκφράζονται ἐλεύθερα. Πηγαία. Αὐθόρμητα. Εἶναι μεγάλη ἡ εὐθύνη τῶν ἐκπαιδευτικῶν νά ἐνισχύσουν και νά ἐμπνεύσουν τά ὀράματα αὐτά τῶν παιδιῶν. Ἄν θέλουμε ὁ κόσμος μας νά γίνεи καλύτερος, πρέπει νά «στραφοῦμε και νά γίνουμε ὅπως τά παιδιά».

Βιβλίο-παρουσιάσεις

Δρ. Χαράλ. Στεργιούλης
Νεομάρτυρες. Από τήν σκλαβιά στόν ούρανό
 Άθήνα, 2017

Σημαντικό βιβλίο γιά τήν περίοδο τής Τουρκοκρατίας

Ό συγγραφέας, έκλεκτος συνάδελφος, φιλόλογος Δρ. Χαράλαμπος Στεργιούλης και ό εκδότης κ. Νίκος Σαμπαζιώτης, τών εκδόσεων «Άρχονταρίκι»¹, είχαν τήν καλοσύνη νά μās στείλουν τò έξαίρετο έργο «Νεομάρτυρες. Από τή σκλαβιά στόν ούρανό», Άθήνα 2021, πού κυκλοφόρησε σέ δεύτερη έκδοση μέσα στόν χρόνο και τούς εύχαριστούμε.

Έξ άφορμής, ελάχιστα ιστορικά

Ό Χ.Ε.Ε.Λ., ιδιαίτερα εύαίσθητη στό θέμα τού νεώτερου έλληνισμού, χαιρετίζει τήν προσπάθεια αυτή. Τήν θεωρεί συνέχεια τής προδρομικής αντίδράσεως στήν άποψη πώς ή Τουρκοκρατία άποτελοϋσε πολιτισμικό χάσμα² και ή Όρθοδοξία παρελθοϋσα υπόθεση. Αντίδραση, τού πρωτοπόρου διανοητή και ποιητή Άλέξανδρου Γκιάλα (1915-1948) και τού συνεργάτη του Ίωάννη Θ. Κολιτσάρα (1903-1989), ίδρυτού τής Ένωσής μας.

Ό άρχή έγινε με τò τεϋχος τού περιοδικού «Άκτίνες», τò Πάσχα τού 1943³, πού έδειξε τόν κόσμο τής Όρθόδοξης Παράδοσης και τήν προσφορά του στήν κοινωνία κατά τήν διάρκεια τής Τουρκοκρατίας. Έκεί έγινε λόγος γιά τούς Κολυβάδες Πατέρες και τήν παράδοσή τους πού έθρεψε Παπαδιαμάντη και Μωραϊτίδη και δέν ήταν ό φλοιός τής Χριστιανικής πίστης, όπως έλεγε ό καθηγητής Δημήτριος Μπαλάνος, αλλά ό πυρήνας. Στο ίδιο τεϋχος, ό άείμνηστος άρχιμ. Ίωάννης Άλεξίου

1. Εκδόσεις «Άρχονταρίκι» Ν. Σαμπαζιώτης - Α. Ίορδάνου Ο.Ε.

2. Ι. Κ. Βογιατζίδης, «Τò χάσμα έν τή πνευματική παραδόσει τού Έλληνικού λαού», ΕΕΦΣΠΘ 2 (1932) σ. 241: «Πρώτος χρησιμοποιώ έν τή ιστορία τού Έλληνικού λαού τόν όρον “χάσμα τής πνευματικής παραδόσεως”, δια νά χαρακτηρίσω τò φαινόμενον τής διακοπής τής πνευματικής παραδόσεως τού Έλληνικού λαού, ήπς εμφανίζεται από τού δεκάτου πέμπτου, μέχρι τού δεκάτου έβδομου αιώνας. Ένώ ό Παπαρρηγόπουλος παρατήρησε τò φαινόμενον τούτο και τò περιέγραψεν έπιτυχώς, ... όρον ίδιον, πρòς δήλωσιν τού φαινομένου τούτου, (δέν) μετεχειρίσθη ...».

3. Άκτίνες 6 (1943) 65-176.

γράφει για τους Νεομάρτυρες⁴, κατακλείοντας τό άρθρο με την ευχή: «Ω, τότε θα βρεθῆ ὁ Έλληνας πού θα τραγουδήση τους ἄθλους τους;»⁵.

Καὶ δέν ἔχει ἴσως βρεθεῖ ἀκόμα ὁ ποιητής νά συνθέσει τὸ ἔπος τῶν Νεομαρτύρων, ἔχουν ὅμως βρεθεῖ πολλοὶ ἐπιστήμονες πού ἐρευνῆσαν καὶ φώτισαν τὸ Νεομαρτυρικὸ θέμα, ὅπως με τὴν ἐξαιρετη παρούσα ἐργασία, τόσο ὁ κ. Στεργιούλης ὡς συγγραφέας, ὅσο καὶ ὁ κ. Σαμπαζιώτης ὡς ἐκδότης. Αὐτὸ πού θεμελίωσε ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης με τὸ «Νέον Μαρτυρολόγιον». Ὁ ἅγιος Νικόδημος ἀγιοκατατάχθηκε ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τὸ ἔτος 1955. Σημαντικὴ συμβολὴ σὲ αὐτὸ εἶχαν τὰ τέσσερα ἄρθρα τοῦ Ἰω. Κολιτσάρα στὶς «Ἀκτῖνες»⁶ τὸ 1953-54.

Τὸ βιβλίο

Τὸ χαρακτηρίσαμε ἐκ προοίμιου ἐξαιρετικὸ. Συμπληρώνουμε καὶ μοναδικὸ. Συνδιάζει τὴ ζωντάνια καὶ τὴν ἀκρίβεια καὶ ἀποτελεῖ μιὰ ἐγκυκλοπαιδεῖα τοῦ Νεομαρτυρικοῦ θέματος. Συνυπάρχουν τὰ Συναξάρια με τὰ Ἀπολυτίκια καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ὑποστήριξη με λεξικογραφικὴ συμβολή.

Συγκεκριμένα, μετὰ τὸν πρόλογο τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σταγῶν καὶ Μετεώρων κ. Θεοκλήτου (σ. 13-17), ἀκολουθεῖ ὑπὸ τὸν τίτλο «Προοίμιο», μιὰ ἐπιστημονικὴ στοιχειώση με ἐνημερωμένη βιβλιογραφία ἀπὸ τὸν καθηγητὴ καὶ κοσμήτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ., κ. Θεόδωρο Γιάγκου (σ. 19-79). Περιλαμβάνει ἱστοριογραμματολογικὴ προσέγγιση τοῦ θέματος, θεολογικὴ καὶ ψυχολογικὴ ἐρμηνεία γιὰ τὰ κίνητρα τοῦ μαρτυρίου, νομοκανονικὴ ἀντιμετώπιση τῆς ἐπανεπίστασης τῶν ἐξωμοτῶν στὴν Ἐκκλησία καὶ ἐποπεύει τὴν βιβλιογραφικὴ παραγωγή περὶ τὸ θέμα.

Ἔπεται ἕνα Ἀνθολόγιο (σ. 81-442), με ἀποκατεστημένους ἀπὸ τὴν σύγχρονη ἱστορικὴ ἐρευνα, εἴκοσι τέσσερις βίους Νεομαρτύρων με ἐπίμετρο τὸ Ἀπολυτίκιο τοῦ βιογραφούμενου ἁγίου καὶ ἐνδεικτικὴ βιβλιογραφία.

Τὸ Ἀνθολόγιο κλείνει με «Επίμετρο» (σ. 443-448), ὅπου ἐπιχειρεῖται συνολικὴ ἐκτίμηση τῆς προσφορᾶς τῶν Νεομαρτύρων στὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ Ἔθνος.

Στὸ τελευταῖο μέρος τοῦ βιβλίου με τίτλο «Συναξάρια Νεομαρτύρων» –ἐπιμελεῖα κ. Μαρίας Τζεραμπίνου-Μιχαλακοπούλου– (σ. 449-517), καταχωρεῖται ἕνα ἐνημερωμένο καὶ σύντομο Νεομαρτυρολογικὸ Λεξικὸ.

Τὸ Βιβλίο συνοδεύεται ἀπὸ δίσκο ἀκτῖνας ὅπου ψάλλονται, ἀπὸ τὸν πρωτοπρεσβύτερο Γρηγόριο Καραλῆ, Ἀπολυτίκια Νεομαρτύρων.

4. Α. Ι. Γ., «Νεομάρτυρες», Ἀκτῖνες 6 (1943) 128-133.

5. Ὅπ. ἀν., σ. 133.

6. Κολιτσάρας Ἰω., «Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης 1749-1809», Ἀκτῖνες, 16 (1953) 400-407, 450-454, 511-515, 17 (1954) 30-35.

Ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς

Τὸν προσανατολισμὸ τοῦ Βιβλίου μᾶς τὸν δίνει ὁ ὑπότιτλος: «Ἀπὸ τῆ σκλαβιά στὸν οὐρανὸ». Ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια ποὺ εἶναι τὸ καθεστῶς τῆς ἐθνικῆς καὶ σωματικῆς δουλείας, τῆς σκλαβιάς, οἱ Νεομάρτυρες περνοῦν στὴν ἐλευθερία τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ μαρτυρία τους πρὸς τὸν κόσμο. Ὑπάρχει Θεὸς! Τὸν συναντήσαμε καὶ ἐθέλχθη ὅλη μας ἡ ὕπαρξη ἀπὸ τὸ κάλλος του. Γευθήκαμε τὴν ἐλευθερία του καὶ δέν τὴν ἀλλάζουμε μὲ καμμία ἀνθρώπινη χαρά. Ὑπάρχει ἐλευθερία στὸν Παράδεισο, ὑπάρχει καὶ στὴ γῆ⁷ γι' αὐτὸ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται Δόξαν Θεοῦ καὶ αἰνοῦν Αὐτὸν ἥλιος καὶ σελήνη καὶ πάντα τὰ ἄστρα καὶ τὸ φῶς. Ὑπάρχει Θεὸς, ὑπάρχει ἐλπίδα. Καὶ ἡ ἐλπίδα ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἀλλάξει τὸν ροῦ τῆς ἱστορίας. Καὶ τὸν ἄλλαξε. Καὶ τώρα στὴν παρέλαση γιὰ τὰ διακόσια χρόνια ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερία, περνοῦν σημαιοφόροι οἱ Νεομάρτυρες μὲ τὸ πορφυρὸ ἱμάτιο καὶ τὴν κόκκινη σημαία, ποὺ γράφει μὲ χρυσὰ γράμματα «Ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος».

Τὸ Χρέος μας

Ἀνοιχτὸ τέλος, παραμένει τὸ μπρῶο τῶν Νεομαρτύρων. Πόσοι καὶ ποιοὶ ἦσαν; Μνημονεύουμε περὶ τοὺς ἑκατό. Ὁ Καισάριος Δαπόντες (1714-1784) ὑπολογίζει τοὺς Νεομάρτυρες σὲ περισσότερους ἀπὸ χιλίους. Γράφει χαρακτηριστικά: «Οἱ νεοφανεῖς ἄγιοι μάρτυρες εἶναι δὲ ὑπὲρ τοὺς χιλίους καὶ περισσότεροι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἄγνωστα εἰς ἐμέ, γνωστά δὲ παρά τῷ Θεῷ, τῷ τὰ πάντα γινώσκοντι»⁸. Καὶ ὁ Εὐγένιος Βουλγάρης (1716-1806), στὴν «Ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον Κλαίρκιον» γράφει: «Ἄλλ' οὗτοι δὴ μερὶς βραχεία τίς ἐστι τοῦ τῶν νεοφανῶν Ἁγίων παρ' ἡμῖν κλήρον, δείγματος ἔνεκεν ἀπομνημονευθέντες σοι, πολλοὺς δὲ ἴσθι παρά τούτους ὄντας»⁹.

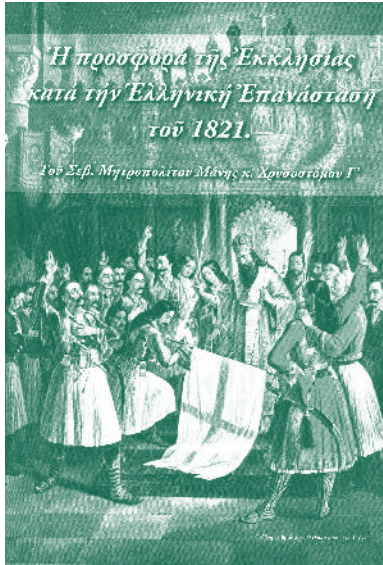
Πρ. Γεώργιος Εὐ. Μποροβίλος,
Οἰκονομολόγος-Θεολόγος, δρ. Θεολογίας

7. «Ἠλευθέρωσας ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου τῷ τιμίῳ σου αἵματι ...». Κάθισμα ΙΕ' Ἀντιφώνου τοῦ Ὁρθρου Μ. Παρασκευῆς.

8. Σάθας Κ., *Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη*, τ. Γ', Βενετία, 1872, σ. 133-134.

9. Εὐγενίου Βουλγάρεως, *Ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον τὸν Κλαίρκιον Περί τῶν μετὰ τὸ Σχίσμα Ἁγίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας* [...] Ἀθήνησι: Π. Κορομπλάς 1844, σ. 31.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΑΝΗΣ, ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Γ΄
**Ἡ προσφορά τῆς Ἐκκλησίας
κατά τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821**
Χ.Τ., Χ.Χ.

Μέ ἕνα πόννημα 32 σ. πού κυκλοφόρησε μέ χορηγία τῆς περιφέρειας Πελοποννήσου, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μάνης κ. Χρυσόστομος ὁ Γ΄, ποιμενάρχης μιᾶς τῶν πλέον ἱστορικῶν ἱερῶν Μητροπόλεων τῆς πατρίδος μας, παρουσιάζει μέ σαφήνεια, τεκμηρίωση καί ἱστορικές ἀναφορές καί περιστατικά, τὴν ὄντως καί παντάπασι ὁμολογουμένη θυσιαστικὴ προσφορά τῆς Ἐκκλησίας μας στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821. Γιατί, ὅπως μέ πληθώρα ἀναφορῶν ἐκθέτει ὁ σεβ., ἡ προσφορά δέν ἦταν μόνο τῶν ἐπώνυμων καί ἐπιφανῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ καί κληρικῶν καί ἀπλῶν μοναχῶν καί μοναζουσῶν. Ἐκτεταμένη ἀναφορά κάνει ὁ συγγραφεὺς στό θέμα τῆς προσφορᾶς στὴν Παιδεία, καί ἐνδελεχῶς μέ πληθώρα παραπομπῶν στό ζήτημα τοῦ «Κρυφοῦ Σχολειοῦ». Συγκινεῖ τὸν ἀναγνώστη ἡ παράθεση τοῦ σμήνους τῶν νεομαρτύρων, ἡ ἀναφορά στὴν Ἁγία Φιλοθέη, μιὰ προσωπικότητα πού μέ τὸν ἡρωισμό καί τὴν αὐταπάρνησή της, θά ἔπρεπε νά ἀποτελεῖ ἔμπνευση γιὰ τὰ νέα κορίτσια καί πρότυπο προσφορᾶς στό κοινωνικὸ σύνολο, πού εἶναι χρέος τῆς πολιτείας νά τό περιλάβει στὴ διδακτέα ὕλη, ἀντὶ ἄλλων προσώπων πού εἶχαν ἄλλα κίνητρα. Ἐκτός ἀπὸ τίς ἀναφορές στοὺς ἥρωες καί μάρτυρες τῆς ἐλευθερίας, ὁ σεβ. κατακλείει τὴν μελέτη του, μέ τὴν ἀναφορά στό κείμενο τῆς Α΄ Ἐθνοσυνέλευσης τῆς Ἐπιδαύρου καί τὴν ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τῆς Ἁγίας καί ἀδιαίρετου Τριάδος, ἐπίκληση πού σήμερα ἐνοχλεῖ πολλοὺς καί ἐπιδιώκουν τὴν ἀφαίρεσή του ἀπὸ τὸν ὄρκο τοῦ Π.τ.Δ (ἄρ. 33§2).

I.M.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Δ. ΦΙΛΟΛΑΟΣ, Δικηγόρος παρ. Ἀρείῳ Πάγῳ, δ. νομ.
Ἡ Εὐρώπη χθές καί σήμερα
 Ἀθήνα 2021, σελ. 239

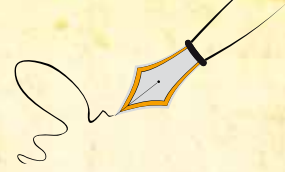
Ὁ κ. Δημητρίου, Δικηγόρος παρ' Ἀρείῳ Πάγῳ, διδάκτωρ Νομικῆς, μέ σπουδές στό ἔξωτερικό, μᾶς ἔχει δώσει τά τελευταῖα χρόνια σημαντικές μελέτες-παρεμβάσεις σέ τρέχοντα κοινωνικά ζητήματα. Μέ τήν ἴδια κριτική καί διεισδυτική ματιά, συνέγραψε καί τό ἀνωτέρω ἔργο, στό ὁποῖο διερευνᾷ κομβικά ἱστορικά σημεῖα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας, ἐστιάζοντας ὄχι μόνο στό προσκῆνιο καί στίς ἐπιφανειακές οικονομικές σχέσεις πού γιά πολλούς εἶναι τό κύριο ζητούμενο, ἀλλά καί δράσεις πού ἐκτυλίσσονται στό παρασκῆνιο καί διαφεύγουν τῆς προσοχῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Εὐρώπης. Καί οἱ ὁποῖες κατά τόν σ. εἶναι πιό ἐπιδραστικές γιά τήν εὐρωπαϊκή οἰκογένεια ἀπ' ὅ,τι οἱ δημόσιες. Ὁ σ. παρατηρεῖ τήν ἔκπτωση τῆς Εὐρώπης ἀπό τίς χριστιανικές τῆς ἀξίες πού χαρακτήριζαν τούς ἔμπνευστές τῆς εὐρωπαϊκῆς ὀλοκλήρωσης, σέ μιά νέα κατάσταση ἄρνησης τῶν βασικῶν πυλώνων τῆς ἴδρυσῆς τῆς.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει γιά τούς ἐκπαιδευτικούς –ὄχι πώς τό ὑπόλοιπο ἔργο δέν εἶναι ἄκρως ἐνδιαφέρον– ἡ ἐνότητα Β4 τοῦ 5ου κεφαλαίου (σελ. 102 ἐξ.) πού τιτλοφορεῖται «Ἐλεγχος τοῦ θεσμοῦ τῆς Παιδείας», στήν ὁποία ὁ σ. ἐκθέτει τίς παρασκηνιακές δυνάμεις πού ἀπεργάζονται τήν ἀποχριστιανοποίηση τῆς εὐρωπαϊκῆς Παιδείας. Εἶναι χρήσιμο, ὅλοι οἱ ἐκπαιδευτικοί ἀλλά καί οἱ καλῆς προαίρεσης ταγοί τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων, νά μελετήσουν διεξοδικά τό βιβλίο καί τό συγκεκριμένο κεφάλαιο, ὥστε τά παιδιά μας νά μὴν μείνουν ἀμέτοχα τῆς ἑλληνικῆς καί θρησκευτικῆς τους ταυτότητας, δεδομένου ὅτι τό ὄραμα καί κύριο ζητούμενο τῶν ἰδρυτῶν τῆς Ἑνώσεως δέν ἦταν ἡ πολτοποίηση τῶν λαῶν σέ μιά κοάνη ὁμογενοποίησης, ἀλλά ἡ παύση τῆς ἀντιπαράθεσης μέ σεβασμό στήν ἱστορία καί τήν ἰδιαιτερότητα ἐνός ἐκάστου λαοῦ.

I.M.

Άξίζει νά διαβάσετε

Τό μηνιαίο Όρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία των 100 χρόνων του κοντά στον έλληικό λαό.

Περιοδικό με ιστορία μεγαλύτερη των 50 έτών που άπευδύνηται στη γυναίκα, στην πνευματική και κοινωνική της παρουσία.

Τό περιοδικό για την Έπι-στήμη, τὰ Γράμματα και την Τέχνη, με τὸ ένδοξο πα-ρελδόν και τὸ δυναμικό “πα-ρών” στις μάχες του κατὰ τοῦ ὕλισμοῦ και τῆς άπιστίας.

Νεανικό περιοδικό τῆς “Χρι-στιανικής Φοιτητικής Ένώσεως” – με τὸν ένδουσιασμό τῆς νεότη-τας και τῆ σφραγίδα τῆς πίστης και τῆς παιδείας.

Τό μηνιαίο παιδικό περιοδικό που κυκλοφορεί από τὸ 1946 – ένας πολύτιμος πνευμα-τικός φίλος για τὰ Έλληνό-πουλα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Χριστιανικής Ένώσεως Έκπαιδευτικών Λειτουργών

- Σπυρ. Καλλιάφα:**
 ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΟΥ ΟΡΜΗΣ _____ 3,00 €
 ΕΘΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ, ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ & ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 3,00 €
 ΤΑ ΠΕΝΤΕ ΠΡΩΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΕΤΗ έκδοσις Γ΄ _____ 5,00 €
- Γ. Θ. Κολιτσάρα:**
 ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ τόμοι Β΄ & Γ΄ έκαστος _____ 6,00 €
 Η ΑΠΑ ΓΡΑΦΗ ΔΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΟΥ _____ 3,00 €
 Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΗΓΕΤΗΣ _____ 10,00 €
- Β. Χαραλαμποπούλου:**
 Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ _____ 3,00 €
 Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ _____ 3,00 €
 ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΚΑΙ ΕΦΗΒΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ _____ 3,00 €
- Μ. Debesse:**
 ΣΤΑΘΜΟΙ ΑΓΩΓΗΣ _____ 5,00 €
- G. Allport:**
 ΤΟ ΑΤΟΜΟΝ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ _____ 6,00 €
- Γωάν. Αντωνίου:**
 ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΜΕΝ ΤΑΣ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΑΣ ΑΠΟ
 ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ _____ 3,00 €
- ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.Λ.:**
 ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΙΔΑΝΙΚΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑΝ ΜΑΣ _____ 6,00 €
 Η ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ _____ 6,00 €
 Η ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ _____ 6,00 €
 Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΟΥ _____ 6,00 €
 Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ _____ 6,00 €
 ΟΔΗΓΗΤΙΚΗ, ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ _____ 6,00 €
 ΤΑ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ _____ 6,00 €
 ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΣ _____ 6,00 €
 ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ _____ 6,00 €
 ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΞΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 Η ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ _____ 6,00 €
 ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ _____ 6,00 €
 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ _____ 6,00 €
 Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
 ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΑΠΟΤΥΧΙΩΝ _____ 6,00 €
 ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ _____ 10,00 €
 ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ _____ 10,00 €

